

İSLÂM'IN İLK SANCAKTÂRI BÜREYDE BİN HUSAYB EL-ESLEMÎ'NİN HAYATI*

The Life of Burayda Bin Husayb Al-Aslami the First Standard Bearer of Islam

Abdylla ORAZSAHEDOV**

ÖZ

Büreyde b. Husayb el-Eslemî Horasan bölgesinde en son vefat eden sahabi olup İslâm Tarihinde önemli bir yere sahiptir. İslâmın ilk sancaktârı olan Büreyde, gerek Hz. Peygamber (sav), gerekse Hulefâ-i Raşidin ve Emeviler döneminde İslâmın yayılmasına büyük katkılarda bulunan sahabidir. Onun Medine'den Basra'ya, oradan Orta Asya topraklarındaki Merv şehrine uzanan hayat hikâyesi Tevhid inancının yayılması için verilen mücadelelerle doludur. Bu makale Hz. Büreyde'nin İslam dinine yaptığı hizmetleri, İslam sancağının dünyaya yayılması için yaptığı fedakârlıkları ve onun örnek şahsiyetini inceleme konusu edinmiştir.

Anahtar Kelimeler: Büreyde, Merv, Gazve, Sancaktâr, Eslem Kabilesi, Sahabe

ABSTRACT

Burayda Bin Husayb al-Aslami who is the last companion of Prophet Muhammed (pbuh) has occupied an important position in the Islamic History. As the first standard bearer of Islam Burayda played a significant role in spreading Islam both in prophet era and post prophet era. His journey from Madina to Basra, from there to Marw city is full of struggles for the sake of spread of Tawhid faith. This study focuses on Burayda's exemplary character, his sacrifice and struggle for spreading of Islam.

Keywords: Burayda, Marw, Ghazve, Standard Bearer, Aslam Tribe, Companion

* Bu makale Abdylla ORAZSAHEDOV'un Prof. Dr. Salih PAY'ın danışmanlığında tamamladığı "Büreyde b. Husayb el-Eslemî" (Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2013) başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Öğrencisi. (abdy-tm@mail.ru)

Giriş

İslâm dininin kısa sürede dünyaya yayılmasında etkili olan unsurların başında Hz. Peygamber'in (sav) emrinde olan, Kur'ân-ı Kerim'den feyz alan sahabiler gelmektedir. İslâm kültürünün en önemli parçası olan sahabiler, dinin yayılması, kuvvetlenmesi, insanlığın kurtuluşu için her türlü işkencelere, zorluklara katlanan, memleketlerinden göç etmeye zorlanan, malını mülkünü Allah yolunda feda eden kimselerdir. İşte böyle fedakar kimselerden birisi de Büreyde b. Husayb El-Eslemî'dir.

A. BÜREYDE BİN HUSAYB'IN SOYU VE AİLESİ

Asıl adı Âmir b. Husayb¹ olup Büreyde² lakabıyla bilinmektedir. Birkaç künyesi vardır. Bunlar Ebû Sehl, Ebu'l-Husayb, Ebû Sâsân ve Ebû Abdullah'tır. Künyelerinin en meşhuru ise Ebû Abdullah'tır.³

Büreyde, Huzâa kabilesinin Eslemoğulları soyunun Sehmoğulları koluna mensuptur.⁴ Nesebi Büreyde b. el-Husayb b. Abdullah b. el-Hâris b. el-A'rec b. Sa'd b. Rezâh b. Adıyy b. Sehm b. Mâzin b. el-Hâris b. Selâmân b. Eslem b. Efsâ b. Hârise b. Amr b. Âmir'dir.⁵

1 İbn Hâcer, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, I-IV, Mısır, 1328/1910, c. I, s. 146; İbn Hâcer, *Tezhibu't-Tezhib*, c. I-XII, Dâru Sadır, Beyrut, 1325/1907, c. I, s. 433; İsbahâni, *Ma'rifetu's-Sahâbe*, (tahk: M.H.İsmail-M.A.es-Sa'dânî), I-V, Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, Beyrut, 1422/2002, c. I, s. 373; İbn Asâkir, *Muhtasar Tarihu Dimaşk*, (tahk: Ruhîyye el-Hannas), I-XXIX, Dâru'l-Fikr, Dimaşk, 1408/1987, c. V, s. 178.

2 Büreyde, Hüreyre vezninde bir lakaptır. (Bkz: Abdullah Hikmet Atan, "Fazilet ve Mücadele Örneği; Orta Asya'da Bir Sahâbî Büreyde el-Eslemî (r.a) ve Hadis Rivayetindeki Yeri", *Otturar Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, y. 1, sy. 1, Çimkent, 2007, ss. 89-122, s. 90). "Büreyde" kelimesi, Arapların giydikleri siyah, kare şeklinde elbise manasında "bürde" veya kuyruğunun bir tarafı beyaz olan tosun manasında "berede" kelimelerinin ismi tasgiriidir. Aynı zamanda "bürde" kelimesinin hırka, "berede" kelimesinin dolu ve dolu tanesi, "ebred" kelimesinin panter, leopar, pars anlamları da bulunmaktadır. İbn Düreyd, kitabında şair Übeyrid'in isminin de aynı kelimedden geldiğini, "berde" kelimesinin ise Kur'ân-ı Kerim'de de serinlik anlamında "Orada ne bir serinlik ne de içecek bir şey tadacaklar". (*Nebe'*, 78/24) diye geçtiğini ifade etmektedir. (İbn Düreyd, *Kitâbu'l-İştikak*, (tahk.: Abdusselam Muhammed Harun), Mektebetü'l-Müsenna, Bağdat, 1399/1979, s. 478). Taberî'ye göre ise "büreyde" kelimesi "gökyüzü suyu" anlamındadır. (Taberî Ebî Cafer Muhammed b. Cerir, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, (tahk.: Ebu'l-Fadl İbrahim), I-XI, Dâru's-Süveydân, Beyrut, ts., Târih, c. XI, s. 534; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-IX, Dâru Sadır, Beyrut, 1405/1985, c. IV, s. 241).

3 İbn Abdilber, *el-İstiâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, (tahk: Ali Muhammed el-Becâvi), I-IV, Dâru Nehdatu Mısır, Kahire, ts., c. I, s. 185; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, I-VI, Kitâbü'-Şi'b, Beyrut, 1409/1989, c. I, s. 209; Mizzi, *Tezhibu'l-Kemâl fî Esmâ-i Ricâl*, (tahk: Beşâr Avvad Ma'rûf), I-XXXV, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1403/1983, c. IV, s. 54; Şeyh Abdussettar, *A'lâm el-Huffâz ve'l-Muhaddisîn*, I-IV, Dâru's-Sem'iyye, Beyrut, 1417/1997, c. II, s. 340; İbn Asâkir, *age*, c. V, s. 177; Nevevî, *Tezhibu'l-Esmâ ve'l-Luğât*, I-II, Dâru'l-Kitab, Beyrut, ts. c. I, s. 133; Zehebî, *Siyer-i A'lâmü'n-Nübelâ*, I-XXIII, (tahk: Şuayb el-Arnâvud), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1401/1981, c. II, s. 469; İbn Hibbân, *Târihu's-Sahâbe Ellezine Revâ anhumu'l-Ahbâr*, (tahk: Bevrân ed-Danevi), Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, Beyrut, 1408/1988, s. 44; İsbahâni, *Ma'rifetu's-Sahâbe*, c. I, s. 373; Nedvî-Ansârî, *Asr-ı Saadet'te Peygamberimizin Ashabi*, haz. Eşref Edib, I-IV, İstanbul, 1383/1964, c. III, s. 341.

4 İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. IV, s. 241

5 İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. IV, s. 241; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, c. I, 209; İbn Abdilber, *age*, c. I, s. 185; Taberî, *Târih*, c. XI, ss. 533-534; İbn Hibbân, *age*, ss. 43-44; Makrizî, *İmtâu'l-Esmâ*, (tahk: Muhammed Abdulhamid en-Nümeysi), I-XV, Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, Beyrut, 1420/1999, c. II, s. 37;

Büreyde'nin Abdullah ve Süleyman adlarında iki çocuğu vardır.⁶ Onlar da ikiz olarak 15/636 yılında doğmuşlardır.⁷ Bazı kaynaklarda iki çocuğunun da aynı günde vefat ettiğine dair rivayet vardır⁸. Ancak vefat tarihleri arasında on sene fark bulunması bu bilginin hatalı olduğunu düşündürmektedir.⁹

Bazı kaynaklarda Büreyde'nin vefatının ardından, çocuklarının ve torunlarının Merv'de kalmaya devam ettikleri zikredilmektedir.¹⁰ Ancak İbn Sa'd, Büreyde'den sonra oğullarından sadece birisinin Merv'de kaldığını,¹¹ onun da daha sonra çocuklarıyla beraber Bağdat'a yerleşip, orada vefat ettiklerini belirtir.¹² Bununla birlikte Abdullah'ın kabri Merv'in köylerinden biri olan Câverse'de,¹³ Süleyman'ın kabri ise, gene Merv'in bir başka köyü olan Fenîn'de¹⁴ bulunmaktadır. Kanaatimizce, Büreyde'nin iki oğlu da Merv'de yaşamışlar, Büreyde'den sonra İbn Sa'd'ın da dediği gibi belli bir süre başka yerlere gitseler de, tekrar Merv'e geri dönmüşlerdir.

Büreyde b. Husayb'ın Müslüman olmadan önceki hayatına dair tabakât, tarih ve terâcim kitaplarında hiç bir bilgiye rastlanmamaktadır.

B. MÜSLÜMAN OLUŞU

Bazı peygamberler kâfirlerden görülen eziyet ve baskılar ile hak dini tebliğ imkânının ortadan kalkması nedeniyle yurtlarından göç etmek zorunda kalmışlardır.¹⁵ Bu durum Hz. Muhammed'in (sav) de başına geldi. Hz. Peygamber'in (sav) 12 yıl süren gayretine rağmen Tevhit inancı Mekke'ye hâkim olamadı, hatta müşrikler her türlü baskı ve şiddet uygulamak suretiyle ilk Müslümanlar için şehri yaşanmaz hale getirdiler. Bu nedenle Hz. Peygamber (sav) önce bir grup Müslümanı geçici olarak Habeşistan'a (m. 615), ardından da gizli gizli gruplar halinde Medine'ye hicret etmeleri için yönlendirdi (m. 622). Mekke'de sadece

6 Kaynaklarda sadece iki oğlundan bahsedilirken daha sonra yapılmış bir tezde kaynak belirtmeksizin isminin Muhammed olduğu ifade edilen bir oğlunun daha olduğu söylenmiştir. Bkz: Abdullah Erol, *Büreyde Bin Husayb'ın Hayatı ve Rivayetleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, 2015, s. 4.

7 Zehebî, *Siyer*, c. V, ss. 50, 52; Buhârî, *Tarihü'l-Kebir*, I-VIII, Beyrut, ts., c. IV, s. 4; İbn Asâkir, *age*, c. XXII, s. 46; Mizzi, *age*, c. IV, s. 54.

8 İbn Hazm, *Cemheretu Ensâbu'l-Arab*, (tahk: Abdusselam Muhammed Harun), Dâru'l-Me'ârif, Kahire, ts., s. 240; İhsan Nas, *Kitâbu Kabâilü'l-Arabiyye Ensâbihâ ve A'lâmihâ*, I-II, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1421/2000, c. II, s. 570.

9 Zehebî, *Siyer*, V, 52; Mizzi, *age*, c. XXIV, 332.

10 İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, c. I, s. 209; İbn Abdilber, *age*, c. I, 185; Ahmed, Farûk, *Eshâb-ı Kirâm*, Hakikat Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 317; Ahmed, Pâketçi, "Büreyde b. Husayb", md., *Dâiretü'l-Me'ârif-i Bozorg-i İslam*, I-XII, 74-75, Tahran, 1383/1963, c. XII, s. 75; Mina el-Hasan, "Büreyde b. Husayb", md., *El-Mevsûati'l-Arabiyye*, c. V, 71, Dimaşk, 2002, c. V, s. 71.

11 İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. VII, s. 8; Ayrıca bkz: Ya'kût El-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, I-V, Dâru Sâdir, Beyrut, 1376/1957, c. II, s. 96.

12 İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 242, c. VII, ss. 8, 365.

13 Merv'e 3 fersah (15 km) uzaklıkta bir köydür. Ya'kût, *Mu'cem*, c. II, s. 96; Sem'âni, *el-Ensâb*, (tahk: Abdullah Ömer el-Bârûdî), I-V, Dâru'l-Cenan, Beyrut, 1408/1988, c. II, s. 13.

14 Merv'e 3 fersah (15 km) uzaklıkta mamur köylerden biridir. Ya'kût, *Mu'cem*, c. IV, s. 278; Sem'âni, *age*, c. IV, 404; Jukovskiy V.A., *Razvalinij Starogo Merva*, Sankt-Peterburg, 1894, s. 146.

15 Hz. Muhammed'den (sav) önceki peygamberlerin hicreti hakkında geniş bilgi için bkz: Adnan Demircan, *Nebevi Direnij Hicret*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 36-48.

hicret etmeye gücü yetmeyen, gidişleri engellenen bazı müslümanlar ile Hz. Peygamber (sav), Hz. Ebû Bekir ve bunların aileleri ile Hz. Ali ve annesi kaldı. Müslümanların gruplar halinde Yesrib'e (Medine'ye) göç ettiklerine şahit olan Mekke müşrikleri, Hz. Muhammed'in (sav) de yakında buraya giderek kendilerine karşı etkili bir güç oluşturacağından endişe duyarak, O'nu (sav) öldürme kararı aldılar. Fakat bu durumdan Cebrail vâsıtasıyla haberdar olan Resûl-i Ekrem (sav), Hz. Ali'ye elindeki emanetleri vererek, onu yatağında yatırdı ve kendisini öldürmek için bekleyen müşriklerin arasından geçip gece yarısı Hz. Ebû Bekir ile bulaşarak hicret yolculuğuna başladı.¹⁶

Kureyş, Hz. Peygamber'in (sav) Medine'ye hicretini engellemekte başarılı olamayınca, hicret etmekte olan Resûlullah'ı (sav) diri veya ölü olarak ele geçirene yüz deve vaat etti.¹⁷ Bu haber çok kısa sürede Mekke ile Medine arasındaki herkese, yoldaki çobanlara da ulaştırıldı ve Hz. Peygamber'i (sav) aramaya koyuldular. Haber, Eslem kabilesinin reisi olan Büreyde b. Husayb'a¹⁸ ulaştı, o da diğerleri gibi Hz. Peygamber'i (sav) yakalamak ve Kureyş'in vaat ettiği ödülü alabilmek için beraberinde kabilesi Sehmoğullarından yetmiş süvariyle birlikte yola çıktı.¹⁹

Büreyde, Temmuz sıcağında beraberindekilerle Medine yolu üzerinde Hz. Peygamber'i (sav) beklerken bir yandan da kendilerini serinletecek yer aramakta idiler.²⁰ Hz. Peygamber (sav), Cuhfe'de²¹ Ahyâ su kuyusunun²² yukarısındaki Seniyyetülmere'den ayrılıp, Râbiğ ile Cuhfe arasındaki Ğamîm mevkiine²³ ulaştığında bir gece vakti Büreyde ile karşılaştı.²⁴ Büreyde ve beraberindekiler Hz. Peygamber'i (sav) tanımıyorlardı, fakat içlerinden "Şayet bu aradığımız kişi ise, avımızı yakaladık, ödülü biz hak edeceğiz" diye düşündüler. Fakat bir insanın neye erişeceğini Cenab-ı Hak bilirdi. Hz. Muhammed (sav) hiç bir şey yokmuşçasına gayet sakin bir şekilde kafiledkilerle konuşup tanışmaya başladı.

16 İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, (tahk: Mustafa es-Sakka-İbrahim el-Ebyârî-Abdülhafız Şelebî), I-IV, Beyrut, 1391/1971, c. II, ss. 111-126; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. I, ss. 227-228. Ayrıca bkz: Adem Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, I-IV, Ensar Yayınları, İstanbul, 2010-2011, c. I, ss. 222-225; Muhammed, Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları ve Savaş Meydanları*, (çev: Salih Tuğ), Yağmur Yayınları, İstanbul, 1972, ss. 28-29; Önkal, "Hicret", md., *DİA*, c. I-XLIV, İstanbul, 1998, c. XVII, ss. 458-466.

17 İbn Asâkir, *age*, c. V, s. 179; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam fi Tarihi'l-Umem ve'l-Müluk*, (tahk: Muhammed Abdulkadir Ata-Mustafa Abdulkadir Ata), I-XVIII, Beyrut, 1412/1992, c. III, s. 57; Mahmûd Ali el-Beblâvî, *Târîhu Hicreti'n-Nebeviyye ve Bed'i'l-İslâm*, Beyrut, 1406/1985, s. 135; Şeyh, *age*, c. II, s. 340; Makrizî, *age*, c. VII, s. 164; Demircan, *age*, s. 125; Önkal, "Hicret", md., *DİA*, c. XVII, s. 460.

18 İbn Kuteybe, *el-Me'ârif*, (tahk: Servet Ukkâşe), Dâru'l-Me'ârif, Kahire, ts., s. 300.

19 İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, c. I, s. 209; İbn Abdilber, *age*, c. I, s. 185; İbn Asâkir, *age*, c. V, s. 179; Belâzürî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, (tahk: Muhammed Hamidullah), I-III, Dâru'l-Ma'rife, Kahire, ts, c. I, s. 262; İbnü'l-Cevzi, *Muntazam*, c. III, 57; İbn Kayyim, *Tuhfetu'l-Mevdûd bi Ahkâmî'l-Mevlûd*, Beyrut, 1409/1989, s. 55; el-Beblâvî, *age*, s. 135; Makrizî, *age*, c. VII, s. 164; Kurtubî, *et-Temhid lima fi'l-Muvetta mine'l-Megâni ve'l-Esânid*, (tahk: Said Ahmed el-A'râb), I-XXIII, 1410/1990, c. XXIV, s. 73.

20 Belâzürî, *Ensâb*, c. I, s. 262.

21 Mekke ile Medine arasındaki büyük köy. Bk.: Ya'kût, *Mu'cem*, c. II, s. 111.

22 Seniyyetülmere'nin aşağısındaki kuyu. Bk.: Ya'kût, *Mu'cem*, c. I, s. 118.

23 Ya'kût, *Mu'cem*, c. IV, s. 214.

24 Taberî, *Târîh*, c. XI, s. 534; İbn Asâkir, *age*, c. V, s. 179; İbn Abdilber, *age*, c. I, s. 185; İbn Kayyim, *age*, s. 55; Mühibbüddin Ebi Cafer Ahmed b. Abdullâh b. Muhammed Şafîi, *Kitâbu Riyâdi'n-Nâdirâ fi Menâkibi'l-Aşere*, I-IV, Dâru'l-Ğarb, Beyrut, 1996, c. I, s. 177; Kurtubî, *age*, c. XXIV, s. 73.

Hız. Peygamber (sav) ile Büreyde'nin arasında şöyle bir konuşma geçti²⁵: Hız. Peygamber (sav) Büreyde'ye "Sen kimsin?" diye sordu. Büreyde "Ben Büreyde'yim" deyince, Hız. Peygamber (sav) Hız. Ebû Bekir'e dönerek, ("Büreyde" kelimesi "serinlik" manası taşıdığı için) "Ey Ebû Bekir! İşimiz serinledi (yani kolaylaştı) ve düzeldi" dedi. Sonra Büreyde'ye "Kimlerdensin?" diye sordu. "Eslem'den" deyince, Ebû Bekir'e ("Eslem" kelimesi "selamet" anlamı taşıdığı için) "Selâmete erdik" dedi. Sonra "Eslem'in hangi kolundan?" diye tekrar sordu. "Sehmoğullarından" diye cevap verince, "Sen zafere ulaştın, umduğunu buldun ve isabet ettin (işimiz kolaylaştı)" dedi²⁶. Hız. Peygamber'in (sav) bu konuşmasından etkilenen ve göğsü İslâm'a açılan Büreyde, Hız. Peygamber'e (sav) "Peki, Sen kimsin?" diye sordu. "Ben Muhammed b. Abdullah; Allah'ın Resulüyüm" deyince, Allah'ın doğru yola iletmek istediği Büreyde'nin kalbi İslâm'a açılmış ve "Allah'tan başka ilah olmadığına ve Senin de O'nun kulu ve Resulü olduğuna şahadet ederim" diyerek beraberindekilerle birlikte²⁷ müslüman oldu.²⁸

25 Kaynaklarda geçen Hız. Peygamber (sav) ile Büreyde'nin karşılaşmasının isnat zinciri şöyledir: Zâhir b. Tâhir - Ebû Bekir el-Beyhakî - Ebû Abdillâh el-Hâkim - Ebû Ali el-Hüseyn b. Muhammed b. Sevra - Ahmed b. İsmail es-Sükkerî - Ahmed b. Zühreir - Ali b. Mihrân - el-Hüseyn b. Vâkid - Abdullâh b. Büreyde vastasıyla Büreyde'den (İbnü'l-Cevzi, *Muntazam*, c. III, s. 56). Bazı kaynaklarda ise, isnatsız zikredilir. Konu hakkında geniş bilgi için bkz: Zekeriyâ Güler, "Hicret Sırasında Hız. Peygamber'in Üslûbundan Etkilenerek Müslüman Olan Büreyde b. Husayb ve Günümüze Yansımaları", *İSTEM*, y. 2, sy. 4, Konya, 2004, ss. 65-68.

26 İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, c. I, s. 110; İbn Abdilber, *age*, c. I, s. 185-186; İbn Asâkir, *age*, c. V, s. 179; Makrîzi, *age*, c. VII, s. 164.

Güler, Hız. Peygamber ile Büreyde'nin arasında geçen konuşmayı, Muhammed Nâsiruddin Elbânî'nin (v. 1999) hiç bir hadis ve sünnet kitaplarında karşılaşmadığını söylediğini, fakat hadisi meşhur dokuz kitabın (Kütüb-i Tis'a) dışındaki Hâkim et-Tirmizî (v.320/932), İbn Abdilber (v. 463/1070) ve İbnü'l-Cevzi (v.597/1200) gibi bazı hadis ve tarih kaynaklarında yer aldığını belirtmektedir. Elbânî, "İşimiz oldu/kolaylaştı" (Bârede emrunâ) hadisini İbn Teymiyye'nin sıhahta olduğunu zikretmesine rağmen orda bulunmadığını, bu hadisin Hudeybiye Antlaşmasında Süheyl b. Amr merkezli hadis ile karıştırıldığını belirtmektedir. Fakat Güler, bunun uzak bir ihtimal olduğunu, İbn Kayyim el-Cevziyye'nin (v. 751/1350) bahis konusu Büreyde hâdisesini İbn Ebî Hayseme'den tafsilatıyla naklederek delil olarak kullanması, onun Hocası olan İbn Teymiyye'nin, Elbânî'nin iddia ettiği türden bir iltibasa maruz kalmadığını söylemektedir. Bkz: Güler, *age*, ss. 66-68.

27 Beraberindekilerin 80 aile olduğu kaynaklarda geçmektedir. Bkz: İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. IV, s. 242, Taberî, *Târih*, c. XI, s. 534; Fakat bunlar o gece Hız. Peygamber'in İslâm'a davet ederek, tebliği sonucu Müslüman olmuş olabirler. Çünkü bazı kaynaklarda Hız. Peygamber'in (sav) onlara İslâm'ı tanıttığı (İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. IV, s. 242), veya İslâm'a girmelerini teklif ettiği (Nedvî-Ansârî, *age*, c. III, s. 341) geçmektedir.

28 İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. VII, s. 365; İbn Kuteybe, *age*, s. 300; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, c. I, s. 209; Zehebî, *Siyer*, c. II, s. 469; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, (tahk: Abdullâh b. Abdulmuhsin et-Türki), I-XXI, Dâru Hicr, ys., 1418/1997, c. XI, ss. 610-611; İbnü'l-Cevzi, *Muntazam*, c. III, s. 57; İbn Asâkir, *age*, c. V, s. 179; İbn Hâcer, *İsâbe*, c. I, s. 146.

Büreyde ile Hız. Peygamber'in (sav) arasında geçen konuşma anlatılırken genellikle "Resûlullah (sav) (olayları) uğursuzlukla yorumlamaz (tatayyur) bilâkis hayra yorar (tefâul)" ifadeleriyle başlamaktadır (İbn Abdilber, *age*, c. I, s. 56; İbn Asâkir, *age*, c. V, s. 179; İbn Teymiyye, *el-Kelîmetu't-Tayyibe*, (tahk: Muhammed Nasiruddin Elbânî), *Mektebetu'l-İslâmiyye*, Beyrut, 1405/1985, ss. 125-126; Muhammed b. Hasan Şeybânî, *Siyeru'l-Kebir*, (tahk: Selâheddin Müncid), I-V, ys., 1971, c. I, s. 80; Makrîzi, *age*, c. VII, s. 164). Nitekim Büreyde ile de karşılaşmalarında sorduğu soruların cevaplarını güzele tevîl etmiş, bunun sonucunda da Büreyde'nin İslâm'a girmesine sebep olmuştur. Cahiliyede ise, bazı işleri ve olayları kötüye yorma, onlardan kötü manalar çıkarma ve uğursuzluk sayma yaygındı. Onlar kuşların uçundan ve kondukları yerden dolayı kötü manalar çıkarırlar, bunları uğursuzluğa yorarlardı (Murat Sarıçık, *Canân'ın Can Dostu Hız. Ebu Bekir (r.a)*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2008, s. 115). Hicretin bir başka yerinde ise, Resûlullah (sav), Eslem kabilesinden Mes'ûd isimli rastlamış ve bir deveyi göstererek "Bu deve kimin?" diye sormuş, "Eslem'den bir kişinin" dediğinde ise, Hız. Ebû Bekir'e "Selâmete ereceğiz İnşallah!" demiştir. Sonra o kişiye ismini sormuş, "Mes'ûd" deyince de tekrar Hız. Ebû Bekir'e "Saadete eriştik, Allah'ın izniyle" demiştir. Bkz: İbn Teymiyye, *age*, s. 126.

Kaynaklarda Büreyde'nin Bedir savaşından önce (Mizzî, *age*, c. IV, s. 54; Nevevî, *age*, c. I, s. 133; İbn Abdilber, *age*, c. I, s. 185; İbn Hâcer, *Tehzîbu't-tehzib*, c. I, s. 433; Nas, *age*, c. II, s. 570; Hayruddin Zirikî, *el-Alâm Kâmûs*

Resûlullah (sav) muhababına güzel öğüt vererek, yumuşak davranarak onların gönlünü İslâm'a kazandırdı. Efendimize (sav) böyle davranmasını Yüce Allah "(Ey, Resulüm!) Rabbî'nin yoluna hikmetle ve güzel öğütlerle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et" ifadesiyle tavsiye etmiştir²⁹. Resûlullah (sav) da bu ilahi emri en güzel şekliyle yerine getirdi. Bu husus da gene Allah kelamında "Allah'ın rahmeti sebebiyledir ki, sen onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, çevrenden dağılır giderlerdi" şeklinde zikredilmiştir³⁰. Nitekim Büreyde ile karşılaşmalarında da öyle oldu. Büreyde, Hz. Peygamber'e (sav) kendi kimliğini açıklarken verdiği cevaplar karşısında muhababının sıradan bir kişi olmadığını anladı ve O'nun (sav) Allah'ın Resulü olduğunu duyunca da hemen müslüman oluverdi. Kur'an-ı Kerim'de "Allah kimi doğru yola koymak isterse, onun kalbini İslâmiyet'e açar"³¹ buyrulmaktadır. Allah Büreyde'yi de doğru yola koymak istemiş; Büreyde de İslâm'ı kabul ederek, hidayete erişmiştir. Yüce Allah bu hadise ile aynı zamanda Resulüne de (sav) güç vermiştir. Zira bu karşılaşmadan sonra, Allah Resulü (sav) sağ salim Medine'ye ulaştı, Büreyde ise dünya malı için çıktığı bu yolda ahiret saadetine ulaşmıştır.³²

I. BÜREYDE'NİN HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDEKİ FAALİYETLERİ

Büreyde ve yanındakiler, İslâmı müşerref olduktan sonra Resûlullah'a (sav) süt ikram etmişler, Hz. Peygamber (sav) de onlar için bereket duası yapmıştır.³³

Hz. Peygamber'i (sav) bir gece misafir eden Büreyde, kabilesinden Müslüman olanlarla hicret yolculuğunun devam ettiği o gece yatsı namazını bizzat Hz. Peygamber'in (sav) arkasında kılmışlardır.³⁴ Hz. Peygamber'den (sav) Meryem suresinin ilk ayetlerini de öğrenen³⁵ Büreyde, bir gecede gerçek Rabbî'ni tanıyarak, Allah'a kul olmanın şuuruna ermiş ve Hakk'ın huzurunda secdeye kapanmıştır. Allah'ın Kitabını okuyanlar, namazı dosdoğru kılanlar için büyük mükâfatlar vaat edilmiştir.³⁶ Büreyde ise Müslüman olduğu ilk gecede hem Allah'ın Kitabından ayetler ezberlemiş, hem de Allah Resulü'nün (sav) arkasında namaz kılarak, büyük bir şerefe ulaşmıştır.

Terâcim li Eşhurîr-Ricâl ve'n-Nisâ mine'l-Arab ve'l-Musta'ribîn ve'l-Müsteşrikin, I-XI, Beyrut, 1389/1969, c. II, s. 22; Hanbelî, Şezerâtu'z-Zehab fî Ahbârî min Zehab, Dâru'l-Haya, I-VIII, Beyrut, ts., c. I, s. 70), bazı kaynaklarda ise Bedir savaşından sonra Müslüman olduğu da söylenmektedir. Bkz: İbn Hâcer, İlsâbe, c. I, s. 146.

29 *Nahl*, 16/125.

30 *Âl-i İmran*, 3/159.

31 *En'âm*, 6/125.

32 el-Beblâvî, *age*, s. 136.

33 Belâzürî, *Ensâb*, c. I, s. 262; Makrîzî, *age*, c. I, s. 60; Sarıçık, *Hz. Ebû Bekir*, s. 116.

34 İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c.IV, s. 242; İbn Abdilber, *age*, c. I, s. 175; İbn Kesir, *age*, c. XI, s. 611; Taberî, *Târîh*, c. XI, s. 534; Muhammed Yusuf Kandelevî, *Hayâtu's-Sahâbe*, (çev: Ahmet Meylâni), I-IV, Divan Yayınları, İstanbul, 1400/1980, c. I, s. 122.

35 İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. IV, s. 242; Taberî, *Târîh*, c. XI, s. 534; İbn Kesir, *age*, c. XI, s. 611; İbn Abdilber, *age*, c. I, s. 175; Kaynaklarda Esmel kabilesi Büreyde'ye uyarak İslâm dinine girdiler ve Kur'an öğrendiler (Nedvi-Ansârî, *age*, c. III, s. 341) diye de geçmesi, sadece Büreyde'nin değil, kabilesinden bazılarının da Kur'an-ı Kerim'den ayetler öğrendiklerini göstermektedir.

36 *Fatır*, 35/29.

Hz. Peygamber (sav) ve Hz. Ebû Bekir geceyi Büreyde'nin yanında geçirdikten sonra, sabah Büreyde Hz. Peygamber'e "Medine'ye sancaksız girmeniz uygun olmaz" diyerek sarığını çözmüş, onu bir mızrağın ucuna bağlayarak grubun önüne geçerek yürümeye başlamış ve Medine'ye bu şekilde girmişlerdir.³⁷ Büreyde'nin gönlü, kâinatın Efendisinin (sav) Medine'ye bayraksız girmesine razı olmamıştır. Büreyde böylece İslâm'ın ilk sancaktârı unvanını almıştır.

Arap kabilelerinin, İslâmiyet'den önce de bayrak kullandıkları bilinmektedir. Hz. Peygamber (sav) ve Müslümanlar ise ilk bayrağı, hicret sırasında Büreyde'nin taşımasıyla kullanmışlardır³⁸. Peygamber Efendimiz (sav) bundan sonra da çeşitli bayraklar kullanmıştır. Peygamberimizin (sav) bayrağı siyah, sancağı beyaz renkli idi. Ayrıca Hz. Peygamber'in (sav) beyaz, siyah, sarı, kırmızı vb. renklerde bayraklarının olduğu da zikredilmektedir.³⁹ Hz. Peygamber (sav) katıldığı savaşlarda, gönderdiği seriyelerde bayrak ve sancak kullanmış, Medine'den hareket eden askerî birliklere ayrı ayrı bayraklar vermiştir. Ayrıca Ensâr'ın ve Muhacir'in bayrakları da ayrı ayrı olup bunları Resûlullah (sav) her savaşta ayrı bir şahsa verip taşıtmıştır.⁴⁰ Büreyde ise, genellikle kendi kabilesine ait sancağı taşımıştır.

Büreyde, Hz. Peygamber (sav) ile Medine'ye geldikten sonra, orada kalmayıp,⁴¹ İslâm'ı anlatmak üzere kavminin yanına geri döndü. Kabilesi olan Sehmoğulları da onun samimi ve gayretli tebliğ ve irşad faaliyetlerini karşılıksız bırakmadı ve toptan Müslüman oldu.⁴² Onun, kavminin topluca Müslüman olması karşısında duyduğu sevinci, hamd ederek şöyle dile getirdiği rivayet edilir: "Elhamdulillah; Sehmoğulları, zorla değil, kendi rızalarıyla İslâm'ı kabul ettiler".⁴³

Hz. Peygamber de (sav), Büreyde'nin bu irşad faaliyetinden oldukça fazla memnun kalmış ve onu methetmiştir. Nakledildiğine göre, bir gün Hz. Ebû Bekir, Resûlullah'a (sav): "Ya Rasulallah! Büreyde kavmi için ne iyi adamdır, onlar için büyük bir berekettir; bizler Sizinle Medine'ye hicret ediyorken bir gece onunla

37 İbn Asâkir, *age*, c. V, s. 179; el-Asker, *age*, s. 256; İbn Hibbân, *Tarîhu's-Sahâbe*, s. 44; Orhan F. Köprülü, "Bayrak", md., *DİA*, I-XLIV, c. V, ss. 247-254, İstanbul, 1992, c. V, s. 248.

38 Köprülü, *ag md.*, c. V, s. 248.

39 Mehmet Kara, "Peygamberimizin Sancak ve Bayrakları", *Diyanet Dergisi*, c. XXV, sy. 4, Ankara, 1989, ss. 287-292, s. 290; Köprülü, *a.g.md.*, c. V, s. 248.

40 Geniş bilgi için bkz: Mustafa Açırgan, *Hz. Peygamber'in Savaş Stratejisi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1992, ss. 118-119.

41 Bir müddet Medine'de kalmıştır, bkz: Komisyon, *Sahâbiler Ansiklopedisi*, I-II, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1989, c. I, s. 278.

42 Şibli, Gıfâr kabilesinin yanında yaşayan Eslem kabilesinin Gıfâr'la eskiden beri devam eden güçlü bir bağın olduğunu ve Gaffar'ın etkisiyle Eslem'in de İslâm'ı kabul ettiğini söylemesi (Mevlânâ Şibli Numânî, *Son Peygamber Hazret-i Muhammed (Siretü'n-Nebi)*, (çev: Yusuf Karaca), I-II, İz Yayıncılık, İstanbul, 2002, c. I, s. 392), Büreyde'nin irşad faaliyeti sonucunda kendi kabile boyu olan Sehm oğullarının Müslüman olduğunu, Eslem'in ise daha sonra Müslüman olduğunu göstermektedir. Fakat daha sonra da olsa, Eslem'in de gene Büreyde'nin irşad faaliyetiyle Müslüman oldukları söylenmektedir. Bkz. Ahmet Önkâl, "Huzâa", md., *DİA*, I-XLIV, İstanbul, 1998, c. XVIII, ss. 431-433, 432.

43 İbn Asâkir, *age*, c. V, s. 179; İbnü'l-Cevzi, *Muntazam*, c. III, s. 57; el-Bebî, *age*, s. 136; Şeyh, *age*, c. II, s. 341; Ayrıca bkz: İbn Abdilber, *age*, c. I, s. 185; Makrîzi, *age*, c. VII, s. 164.

karşılaşmıştık da o ve kavmi Eslem'den yanındakiler Müslüman olmuşlardı". Bu sözlere Hz. Peygamber (sav) şöyle icabet etmiştir: "Büreyde kavmi ve diğer insanlar için ne iyi adamdır, ey Ebû Bekir! Onları aziz etmiştir. Şüphesiz bir kavmin en hayırlısı onların günaha düşmemeleri için mücadele edendir. Zira günahkârda hiç bir hayır yoktur".⁴⁴

A. KATILDIĞI GAZA VE SERİYYELER

Büreyde'nin Medine'ye yerleşmesi Uhud savaşı (3/625) sonrasına rastlar. Nitekim o, Uhud savaşı sonrasında Hz. Peygamber'in (sav) yanına gelip,⁴⁵ kabilesiyle beraber Medine'nin kuzeyine yerleşmiştir.⁴⁶ Dolayısıyla Büreyde'nin Bedir ve Uhud savaşlarında herhangi bir etkinliği söz konusu değildir. Bununla birlikte Büreyde, Uhud savaşı sonrasında meydana gelen on altı⁴⁷ gaza ya da fetihle bizzat Hz. Peygamber'in (sav) yanında yer almıştır.⁴⁸

Buhari, Büreyde'nin Peygamber Efendimiz (sav) ile katıldığı savaşların sayısını yedi olarak vermektedir ki, o bizzat çarpışmanın vuku bulduğu savaşları saymış olmalıdır. Bunlar Benî Nadîr Gazvesi, Benî Mustalik Gazvesi, Hendek Savaşı, Hayber'in Fethi, Mekke'nin Fethi, Huneyn Savaşı ve Taif Kuşatmasıdır. Bunlara, savaşın vuku bulmadığı seferlerden Zâtürrika Gazvesi, Bedrülmevid Gazvesi, Dûmetülcendel Gazvesi, Benî Kureyzâ Gazvesi, Benî Lihyân Seferi, Ğâbe Gazvesi, Vâdilkurâ Gazvesi, Tebük Seferi eklenirse onun katıldığı savaşların sayısı on beşi bulur. Uhud savaşından sonra vuku bulan Hamrâulesed Seferi (3/625) de ilâve edilmesi halinde, bizzat Hz. Peygamber'in (sav) Uhud savaşı sonrası katıldığı gazve, sefer ya da fetihlerin toplamı on altıya ulaşmış olur.⁴⁹

1. Katıldığı Kesin Olan Gazveler

Kaynaklarda Büreyde'nin bizzat katıldığı gazveler ile bu gazvelerin bazılarında aldığı rol ve üstlendiği hizmetler açıkça zikredilmektedir. Bununla birlikte diğer bazı gazvelerde ise sadece katılımından söz edilmiş, aldığı rol veya yaptığı hizmet hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Büreyde'nin bizzat katıldığı ve aldığı

44 Vâkidi, *Kitâbu'l-Meğâzi*, (tahk: Marsden Jones), I-III, İlmu'l-Kitab, Beyrut, 1404/1984, c. II, s. 782; İbn Asâkir, *age*, c. V, s. 179.

45 İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. IV, s. 242, c. VII, s. 365; Taberî, *Târîh*, XI, 534; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, c. I, s. 110; İbn Hâcer, *İsâbe*, c. I, s. 146; Mizzi, *age*, c. IV, s. 54; Bazı kaynaklarda ise h. 6. senesinde Medine'ye geldiği söylenmektedir. Bkz: Komisyon, *age*, c. I, s. 278.

46 Michel Lecker, "Burayda b. al-Husayb", md., *The Encyclopedia of Islam*, IV, 80-81, Leiden, 2011, c. IV, s. 80.

47 Bazı kaynaklarda on gazveye katıldığı belirtilmektedir. Bkz: İsbekânî, *Ma'rifetu's-Sahâbe*, c. I, s. 374; Bazılarında ise, sayı vermeksizin "Uhud savaşından sonraki tüm gazvelere katılmıştır" diye geçmektedir. Bkz: İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. IV, s. 242. Bazılarında ise on altı veya on dokuz diye geçer. Bkz: İbn Kesir, *age*, c. V, ss. 17-18.

48 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I-V, Beyrut, ts, c. V, s. 349; Taberî, *Târîh*, c. XI, s. 534; İbn Abdilber, *age*, c. I, s. 185; İbn Asâkir, *age*, c. V, s. 179; Şafîî, *age*, c. I, s. 177; İbn Kesir, *age*, c. VIII, s. 9; Muhammedi, Hamd Ubeyd Hamd, *Dirasetu Merviyat Büreydetü'l-Eslemî fi Müsnedi İmam Ahmed b. Hanbel*, Melik Abdulaziz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mekke, 1401/1981, s. 22; K.V. Zetterstéen, "Büreyde", md., *IA*, I-XIII, II, 838-839, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1979, c. II, s. 839.

49 Atan, agm., s. 96. Peygamber Efendimizin kaç tane gazvleyle katıldığı hakkında bkz: Müslim, Cihad, 49.

görev açıkça bilinen savaşlar şunlar olup, biz bu savaşlar hakkında bilgi vermeden sadece Büreyde bağlamında değerlendireceğiz.

a. Benî Mustalik Gazvesi: İstihbarat ve Esirleri Muhafaza Görevi

Hz. Peygamber (sav), bu gazveye ordu kumandanı olarak katıldı ve Büreyde'yi de düşmanın savaş hazırlıklarını öğrenmek üzere istihbarat elemanı olarak görevlendirerek Mustalikoğullarının obasına gönderdi (5/627). Büreyde'nin, istihbarat ilmini iyi bildiği anlaşılmaktadır. Zira o, vazifesini tam yapabilmek amacıyla gerektiğinde yalan konuşmak için Resûlullah'tan (sav) izin istemiş; Hz. Peygamber de (sav) onun bu talebini uygun bulmuştu. Mustalikoğulları, yanlarına gelen Büreyde'ye Resûlullah (sav) hakkında sorular sordular. Büreyde onların niyetlerinin ciddi olduğunu anlayınca, kavmiyle birlikte kendilerine yardım edeceğini ve müslümanların köklerinin kazılması gerektiğini, kendi düşüncesinin de bu yönde olduğunu anlattı. Kavmini toplayarak yardım getirmek bahanesiyle Mustalikoğulları yurdundan ayrılan Büreyde, süratle Medine'ye döndü ve olan bitenden Resûlullah'ı (sav) haberdar etti.⁵⁰

Büreyde'nin bu savaşta yaptığı bir görev daha vardır. O da esirleri muhafaza vazifesidir. Nitekim Hz. Peygamber (sav), Mustalikoğulları savaşı sonrasında esirler bağlanıp bir tarafta tutulurken, muhafazlık vazifesini Büreyde'ye vermiştir.⁵¹

b. Hendek Savaşı

Bilindiği üzere bu savaşta, müslümanlar büyük sıkıntılar çekmişler, yürekler ağızlara gelmiş ve şiddetli bir sarsıntıya uğramışlardır (5/627). Bu durum, onlara bir imtihan olarak verilmiş ve böylece onlar da imtihanı kazanmaya muvaffak olmuşlardır.⁵² Bu sınavlardan geçip zafere ulaşan ve hiç bir sıkıntıda Hz. Peygamber'in (sav) yanından ayrılmayan büyük sahabiler de vardır. İşte, bunlardan biri de Büreyde b. Husayb'dır. Büreyde İbn Sa'd, İbnü'l-Esir ve İbn Hâcer gibi tabakât kitapları yazarlarına göre Hendek savaşına katılan

50 Vâkıdî, *Meğâzî*, c. I, ss. 404-405; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. II, ss. 23-24, c. IV, s. 242; İbrahim Karîbî, *Merviyât Gazveti Benî Mustalik*, Câmîatu'l-İslâmiyye, Medine, ts., ss. 70-71; Ayrıca bkz: Makrîzî, *age*, c. I, s. 202; Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 182; Dimaşkı, *Peygamber Külliyyâtı*, (çev: Adem Yerinde), I-XII, Ocak Yayıncılık, İstanbul, 2006, c. IV, s. 347; Recep Erkocaşlan, *Hz. Peygamber Savaşlarından Benî Mustalik Gazvesi ve İlk Olayı*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa, 2008, s. 14; Cengiz Kallek, "Casus", md., *DiA*, I-XLIV, VII, 163-166, İstanbul, 1993, c. VII, s. 136.

51 Vâkıdî, *Meğâzî*, c. I, s. 410; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. IV, s. 242. Sezikli, Müreysi Gazasının İslam tarihinde Mustalik oğullarıyla yapılan savaşın ziyade, münafıkların çevirdikleri entrikaların dikkat çektiğini söylemektedir. Müreysi gazasında müslümanlar zafer elde edince, münafıklar da İslam toplumu içerisinde iç savaş başlatmak amacıyla önce Ensâr ve Muhacirlerin arasını açıp fitne çıkarmak ve cahiliye devrinde olduğu gibi iç savaş başlatmak istediklerini, bunda başarılı olmayınca da Hz. Peygamber'in (sav) şahsına ve ehl-i beytine iftira kampanyası başlattıklarını (İfk olayı), fakat bunda da başarılı olmadıklarını söylemektedir. Geniş bilgi için bkz: Ahmed Sezikli, *Hz. Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1994, ss. 109-127.

52 Bu durum Ahzab suresinde de geçmektedir. Bkz: *Ahzab*, 33/10-11.

sahabilerdendir.⁵³ Mamafih kaynaklarda Büreyde'nin bu savaşta üstlendiği vazife açıkça zikredilmemektedir.

c. Hudeybiye Yolculuğu: Kılavuzluk Görevi

Kureyş, Hz. Peygamber'in (sav) Mekke'ye doğru yola çıktığını öğrenince, Mekke - Medine yolu üzerine gözcüler gönderdi. Bunların arasında 200 kişilik süvari birliğin başında bulunan henüz Müslüman olmamış Halid b. Velid de vardı.⁵⁴ Akşam olunca Kureyş'in dağlara yerleştiği gözcülerin Merruzzehrân veya Dacnan'da olduğunu söyleyen Resûlullah (sav), "Hanginiz Zâtu'l-Hanzal tepesini biliyor?" diye ashabına sordu. Büreyde b. Husayb kalkarak yolu bildiğini söyledi. Resûlullah (sav) da onu öne geçirdi. Böylece kabile, Büreyde'nin önderliğinde farklı bir yerden geçti. Bu nedenle de Halid b. Velid, Hz. Peygamber (sav) ile beraberindekilerin geçişini, onların bölgeden uzaklaşmasından sonra fark edebildi. Bunun üzerine Halid de, Hz. Peygamber'in Mekke'ye yaklaşmakta olduğunu Kureyş'e bildirmek için süratle oradan ayrılmış; Büreyde ise Sürâvî dağlarının önündeki Asal güzergâhını takip ederek yolculuğa devam etmiştir. Bu yolculuk esnasında Büreyde'nin ayakları taştan yarılmış ve yaralanmış; çalı ve çırpılara takılıp kalarak harareten hiç bir şey anlayamaz hale gelmiştir. Onun bu halini gören Resûlullah (sav), ondan devesine binmesini istemiş ve yolu bilen başka bir Eslemliyi görevlendirmiştir (6/628).⁵⁵

Büreyde, Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara yardım etmek amacıyla onlara kılavuzluk yapmış, böylece onları Mekke keşif kollarının takibinden kurtarmıştır. Bu görevi yerine getirirken de hiçbir fedakârlıktan geri durmamış; ayakları yarılarak yaralanmıştır.

d. Ridvan Biatı: Biat Edenlerin Öncüsü

Ridvan Biatında kaynaklarda farklı rakamlar olmakla birlikte bir münafık hariç 1400 kişinin tümü Hz. Peygamber'e (sav) biat etmiştir.⁵⁶ İşte, bu müslümanlar arasında şerefli yerini alan ve biata katılanlardan biri de Büreyde'dir.⁵⁷ Hatta onun ilk biat eden sahabi olduğu da rivayet edilmiştir.⁵⁸

Kur'an-ı Kerim'de bu biata şöyle atıflar vardır: "*Sana biat edenler gerçekte Allah'a biat etmiş olurlar. Allah'ın eli onların elinin üzerindedir. Kim ahdini bozar sözünde durmazsa, kendi aleyhine bozmuş olur. Kim Allah'a verdiği sözü tutarsa*

53 Hendek savaşına katılanlar hakkında bkz: Yasemin Sarı, *Hendek Savaşı (5/627)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2006, s. 159.

54 Vâkidi, *Meğâzî*, c. II, ss. 579-580; İbn Hişâm, *es-Sîre*, c. III, ss 322-323; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. II, s. 95.

55 Vâkidi, *Meğâzî*, c. II, ss. 583-584; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. II, ss. 95-96; Ayrıca bkz: İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, c. I, s. 209; İbn Abdilber, *age*, c. I, s. 185; Şeyh, *age*, c. II, ss. 341, 343; Aynı, *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahihî'l-Buhârî*, I-XXV, Dâru'l-Kitâbu'l-İlmiyye, Beyrut, 1421/2001, c. XVIII, s. 8; Esra Atmaca, *Hudeybiye Seferi (6/628)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2007, ss. 45-46;

56 Geniş bilgi için bkz: Fayda, Mustafa, "Bey'atürridvân", md., *DİA*, I-XLIV, VI, İstanbul, 1992, c. VI, ss. 39-40.

57 İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, c. I, s. 209.

58 İbn Abdilber, *age*, c. I, s. 185.

Allah ona büyük bir mükâfat verecektir".⁵⁹ "Şüphesiz Allah, ağaç altında sana biat ederlerken, inananlardan hoşnut olmuştur. Gönüllerinde olanı bilmiş, onlara huzur, güven duygusu vermiş ve onları pek yakın bir fetihle ödüllendirmiştir".⁶⁰ Büreyde, Ridvan biatına katılıp, ilk biat eden sahabe olması hasebiyle Allah'ın hoşnut olduğu insanlardan olmuş ve Peygamber Efendimizin (sav) "Ağaç altında biat edenlerden hiç biri Cehenneme girmeyecektir"⁶¹ hadisi gereğince Cennetle müjdelenen sahabilerdendir.

e. Hayber Savaşı: Kaleye İlk Girenlerden Biri

Hayberlilere karşı oluşturulan bu askeri birliğin içinde Büreyde b. Husayb da bulunmaktaydı. Hayber şehri muhkem kaleler ile çevrili olduğu için kuşatma yirmi gün sürmüştür. On gündür Nat'at kalesini kuşatma altında tutan, fakat başarı elde edemeyen, üstelik açlık felaketiyle karşı karşıya kalan Büreyde'nin kabilesi Eslemîler, durumu Resûlullah'a haber vermek isterler. Büreyde bu durum karşısında "Vallahi ben, Arapların hiç bu günkü gibi olduklarını görmedim" demekten kendini alamamıştır. Eslemîler durumu Resûlullah'a (sav) haber verdiklerinde Efendimiz (sav): "Vallahi elimde onları güçlü kılacak bir şey yoktur. Durumlarının farkındayım. Onların iyice güçsüz düştüklerini biliyorum" dedikten sonra, şöyle dua etmiştir: "Allah'im! Onlara içinde en fazla yiyecek ve en fazla iç yağı bulunan kalenin fethini nasip et". Resûlullah'ın (sav) duası kabul olmuş, o gün, gün batmadan Eslemîler içinde en fazla yiyecek ve en fazla iç yağı bulunan Sa'd b. Muaz kalesini fethetmişlerdir (7/628).⁶²

Hayber, şehrin fâtihi unvanını alan Hz. Ali başta olmak üzere Hz. Peygamber'in (sav) sahabilerinin gösterdikleri büyük kahramanlıklar ve fedakârlıklar sonucunda fethedilmiştir. Hayber savaşında kahramanlık gösteren sahabilerden biri de savaşta yiğitçe savaşan Büreyde'dir.⁶³ Nitekim o fetih esnasında surlarda açılan gedikten ilk girenlerden biri olmuştur.⁶⁴

f. Mekke'nin Fethi: Sancaktârlık Görevi

Hz. Peygamber (sav) Medine dışındaki Süleym, Eslem, Gıfar, Müzeyne, Cüheyne, Temîm, Kays, Esed, Leys ve Gatafan gibi kabileleri de Mekke seferi için çağırdı. Böylece sayısı 10-12 bin kişiye varan İslâm ordusu, Mekke'ye 15 km. mesafedeki Merrüzzahrân'a ulaştı (8/630). Hz. Peygamber (sav) konakladıkları bu yerde binlerce meşale yakıtılarak Mekke'nin üst kısmının aydınlatılmasını sağladı. Şehre giden yollarda Huzâalılar tarafından kontrol altında tutulduğu için Mekkeliler İslâm ordusunun geldiğini daha önceden öğrenememişlerdi.⁶⁵

59 *Fetih*, 48/10.

60 *Fetih*, 48/18.

61 Ahmed, *Müsned*, c. III, s. 350.

62 İbn Hişâm, *es-Sîre*, c. III, s. 346.

63 İbn Asâkir, *age*, c. V, s. 179; Mizzi, *age*, c. IV, s. 54; Zehebi, *Siyer*, c. II, s. 469; İbn Hâcer, *Tehzibu't-Tehzib*, c. I, s. 433.

64 Önkal, "Büreyde b. Husayb", md., *DİA*, c. VI, s. 492; Atan, *agm*, s. 97.

65 Vâkıdî, *Meğâzi*, c. II, s. 806; Buhârî, *Meğâzi* 47; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. II, s. 135.

Gelişmeler Kureyş'i endişelendirmeye başlayınca Ebû Süfyan başkanlığında bir kaç kişi meseleyi öğrenmek amacıyla Müslümanların bulunduğu mevkie doğru geldiler, ancak Müslüman gözcüler tarafından yakalanarak Hz. Peygamber'in (sav) huzuruna getirildiler. Hz. Peygamber (sav), onların huzurunda İslâm ordusuna bir resmigeçit yaptırmıştır. Hz. Peygamberin amacı, kendilerinin ne kadar güçlü olduğunu Mekke liderlerine göstermek ve onların her hangi bir direniş faaliyetine girmeden teslim olmalarını sağlamaktı.⁶⁶ Hz. Peygamber (sav) resmigeçidi, özellikle Ebû Süfyan'ında takip etmesini istiyordu. Bunu da amcası Hz. Abbas vasıtasıyla gerçekleştirdi. Mekkelilerin kaderini hala elinde tutan Ebû Süfyan Gıfar, Eslem, Eşca', Müzeyne, Cüheyne, Süleym kabilelerinin muntazam birlikler halinde geçtiğini görünce dehşete düşerek Hz. Abbas'a geçenlerin kim olduğunu bir bir sormuştur.⁶⁷ Büreyde'nin mensup olduğu Eslem kabilesi de resmigeçide katılanlardandır. Başlarında elinde sancağı olan reisleri Büreyde ile birlikte otuzu atlı olmak üzere dört yüz kişilik askeri birlik halinde üç tekbir getirerek resmigeçit görevlerini tamamlamışlardır. Ebû Süfyan, Eslem kabilesinin geçişi esnasında da geçenlerin kimler olduğunu sormuş, Hz. Abbas da "onlar İslâm'a girmiş Müslüman bir kavimdir" cevabını vermiştir.⁶⁸

Hz. Peygamber (sav), resmigeçit sonrasında ordusunu dört kola ayırdı ve onlara Mekke'ye farklı yerlerinden girmelerini emretti. Buna göre, Büreyde'nin de mensup olduğu Eslem kabilesi ile Gıfar, Süleym, Müzeyne, Cüheyne ve daha birtakım kabileler sağ taraftan Mekke'ye girmişlerdir. Bu esnada Eslem kabilesine ait iki sancaktan birini Büreyde,⁶⁹ diğerini ise Nâciye b. el-A'cem taşımıştır.⁷⁰

g. Huneyn Savaşı: Sancaktârlık Görevi

Hz. Peygamber (sav) sefer esnasında (8/630) bir işaret olarak ve savaşa katılan kabile mensuplarının gruplarını takip etmelerini kolaylaştırmak amacıyla her kabileye ayrı bayrak ve sancak belirler ve bunları da kabilenin önde gelen temsilcilerine verirdi.⁷¹ Nitekim bu seferde de öyle oldu. Hz. Peygamber (sav) muhacirlere, ensara, Hazreç ve Evs'in kollarına, ayrıca diğer kabilelerden her birine ayrı sancaklar, bayraklar vererek kabilenin ileri gelenlerinden birer kişiye taşıtmıştır.⁷² Bu sefer esnasında da Eslem kabilesine ait iki sancaktan biri Büreyde, diğeri ise Cündüb b. el-A'cem'de bulunmakta idi.⁷³

66 İbn Hişâm, *es-Sîre*, c. IV, ss. 45-46.

67 İbn Hişâm, *es-Sîre*, c. IV, ss. 46-47; Vâkidi, *Meğâzi*, c. II, ss. 819-820.

68 Vâkidi, *Meğâzi*, c. II, s. 819; Kandelevi, *Hayâtu's-Sahâbe*, c. I, s. 198; Ayrıca Bkz: Mehmet Nur Akdoğan, *Mekke'nin Fethi*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Diyarbakır, 2008, ss. 40, 46.

69 İbn Asâkir, *age*, c. V, s. 178; Mizzi, *age*, c. IV, s. 54; Zehebi, *Siyer*, c. II, s. 469; İbn Hâcer, *Tehzibu't-Tehzib*, c. I, s. 433.

70 Vâkidi, *Meğâzi*, c. II, s. 800; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. IV, ss. 242, 315, c. IV, s. 315; İbn Hâcer, *İsâbe*, c. III, s. 541.

71 Geniş bilgi için bkz: Şimşir, "Hz. Peygamber ve Râşid Halifeler Döneminde Kullanılan Parola ve Bayraklar", *İSTEM*, y. 9, sy. 17, Konya, 2011, ss. 155-175 s. 169.

72 İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. II, s. 150.

73 Vâkidi, *Meğâzi*, c. III, s. 896.

h. Taif Kuşatması

Taif kuşatmasında Büreyde'nin hangi rolü üstlendiği belli olmamakla birlikte, Huneyn savaşına katılan ordunun Taif'i kuşatması; ayrıca bu savaşa da bizzat Resûlullah'ın (sav) iştirak etmesi, Hz. Peygamberle (sav) Uhud savaşından sonra tüm gazvelere katılan Büreyde'nin de bu savaşa katıldığı sonucunu doğurmaktadır.

i. Tebük Seferi: Kabilesini Savaşa Hazırlama Görevi

Bu sefer için çeşitli görevlendirmeler yapan Hz. Peygamber (sav), Büreyde'yi kabilesi olan Eslem'e onları düşmana karşı savaşmaya teşvik etmek üzere göndermiştir.⁷⁴ Tebük seferi yolun uzaklığı, yokluk ve kıtlık zamanına denk gelmesi gibi birtakım zorlukları içeriyor; bu nedenle de diğer seferlerden daha farklı bir hazırlık gerektiriyordu. Ayrıca Hz. Peygamber (sav), diğer savaşların aksine bu defa varılacak yer ve vurulacak hedef hakkında halkı açık bir şekilde de uyarıyordu.⁷⁵ Bu çerçevede Büreyde'ye de Eslem kabilesine savaş hakkında bilgi verip onlarla beraber Fûrû'da⁷⁶ orduya yetişmesini emretti.⁷⁷

İslâm ordusu Büreyde'nin kabilesi Eslem ve Gıfar, Cüheyne, Eşca', Süleym gibi diğer Arap kabilelerinin de katılmasıyla 30 bin askere ulaşmıştır. Sıkıntılı bir yolculuk sonucunda Tebük'e gelip karargâh kuran İslâm ordusu burada 20 gün beklemesine rağmen ne Rumlardan, ne de Hıristiyan Araplardan her hangi bir grupla karşılaşmıştır. Çünkü onlar Müslümanlarla çarpışmaktan çekinmişlerdir. Suriye taraflarında taun hastalığının da zuhur ettiğini işiten Hz. Peygamber (sav), ashabıyla istişare ettikten sonra Tebük'ten ileri gidilmeyerek geri dönmüştür (9/630).⁷⁸

Tebük Seferi Müslümanların iman, ihlas ve Hz. Peygamber'e (sav) sadakat imtihanına dönüşmüştür. Müslümanlardan bir kısmının sefere katılma konusunda tereddüde düşmeleri, münafıkların katılmak istememeleri, asılsız mazeretler uydurmaları sonucunda ayetler nazil olmuş ve gerekli ikazlarda bulunulmuştur.⁷⁹ Fakat Büreyde, bu seferde sadâkatını, Hz. Peygamber'e (sav) bağlılığını bir kez daha göstermiş; sıkıntılara ve meşakkatli yolculuğa rağmen kavmiyle beraber Resûlullah'ın (sav) çağırısına cevap vermiş ve Allah'ın "...Allah onlardan razı olmuş;

74 Vâkıdî, *Meğâzî*, c. III, s. 990; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. IV, s. 242.

75 Vâkıdî, *Meğâzî*, c. III, s. 990.

76 Medine'ye dört gece uzaklıktaki bir köy. Bkz: Ya'kût, *Mu'cem*, c. IV, s. 252.

77 Vâkıdî, *Meğâzî*, c. III, s. 990; Kândehevî, *Hayâtu's-Sahâbe*, c. I, s. 524; Makrîzî, *age*, c. II, s. 47; Ayrıca bkz: Özgül Şahin, *Sebeup ve Sonuçlarıyla Tebük Gazvesi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2006, ss. 29-30; Güler, *agm*, s. 65; Nâserî, Hz. Peygamber'in (sav) Büreyde'ye Fûrû köyünün halkına da haber vermesini söylediğini yazmaktadır. Bkz: Mustafa Nâserî, *Merv'in Şöhleli Yıldızları*, Farsçadan Türkmençeye çev. Azatgül Durdyeva, Aşgabat, 2009, s. 40.

78 Vâkıdî, *Meğâzî*, c. III, ss. 1026-1047; İbn Hişâm, *es-Sîre*, c. IV, ss. 168-170; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. II, ss. 166-168; Belâzürî, *Fütûhu'l-Buldân*, ss. 83-85.

79 Kur'an-ı Kerim'deki bunlarla ilgili ayetler ve geniş bilgiler için bkz: Vâkıdî, *Meğâzî*, c. III, ss. 1022-1025.

*Onlar da O'ndan razı olmuşlardır. Allah onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır*⁸⁰ ilahi müjdesine nail olanların arasına girmiştir.

2. Katıldığı Muhtemel Olan Gazveler

Buraya kadar zikredilenler, Büreyde'nin doğrudan Hz. Peygamber (sav) ile beraber çıktığı ve kaynaklarda Büreyde'nin yaptığı faaliyetlerin de belirtildiği gazvelerdir. Fakat Büreyde, Hz. Peygamber (sav) ile on altı gazveye iştirak etmiştir. Şu kadar var ki kaynaklarda bu gazve ve seferlerde Büreyde'nin ne tür faaliyetler yaptığı ve ne gibi görevler üstlendiği hakkında her hangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte cihat etmeyi seven ve Hz. Peygamber'in (sav) yanından hiç ayrılmak istemeyen Büreyde'nin bu savaşlara da katılmış olabileceği muhtemeldir. Ayrıca bu gazvelerin çoğu diğer gazvelerin de zeminini hazırlamış veya diğer gazvelerden dönüşte, gazveye katılanlarla beraber yapılmıştır. Kabilesinin reisi olması hasebiyle Büreyde de bu gazvelerde büyük ihtimalle aktif rol almış olmalıdır. Biz bu gazvelerin sadece ismini zikretmekle yetineceğiz.

- a. Hamrâ'ül-Esed Gazvesi (3/625)
- b. Benî Nadîr Gazvesi (5/627)
- c. Zâtürrikâ' Gazvesi (Muharrem 5/Haziran 626)
- d. Bedrülmevid Gazvesi (Zilkade 4/Nisan 626)
- e. Dûmetülcendel Gazvesi (Rebiülevvel 5/Ağustos 626)
- f. Benî Kureyza Gazvesi (5/627)
- g. Benî Lihyân Gazvesi (Rebiülevvel 6/Temmuz-Ağustos 627)
- h. Gâbe/Zukared Gazvesi (Rebiülahir 6/Ağustos 627)
- i. Vâdilkurâ Gazvesi (Cemaziyelahir 7/Ekim 628)

Büreyde'nin, Hz. Peygamber (sav) zamanında Efendimizle birlikte bulunduğu gazvelerin dışındaki bazı seriyyelerde de yer aldığı görülmektedir.

Kaynaklarda Büreyde'nin Hz. Peygamber'in (sav) Yemen'e yönelik olarak Hz. Ali kumandanlığında gönderdiği seriyyede bulunduğu bilgisi yer almaktadır. Bu bilginin kaynaklara geçme nedeni de, Büreyde'nin, sefer esnasında aldığı bir görevdir. Zira Hz. Ali, müslümanların galip gelmesiyle elde edilen ganimetlere göz kulak olması için dürüstlüğü ile tanınmış olan Büreyde'yi görevlendirmişti.⁸¹

80 *Tevbe*, 9/100.

81 Vâkidi, *Meğâzî*, c. III, ss. 1080-1081; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. II, ss. 169-170; Şeyh, *age*, c. II, s. 343.

Ayrıca Büreyde, Suriye'ye yönelik Üsâme ordusunda da bulunup Üsâme'nin sancağını Büreyde taşımıştır.⁸² Hz. Peygamber'in (sav) vefat haberi kendilerine ulaştırılıp, geri döndüğünde ise, sancağı Resûlullah'ın (sav) kapısının önüne dikmiştir.⁸³

Böylece, Hz. Peygamber'in (sav) hazırlamış olduğu son orduda da, Büreyde görev almış, sancak taşımış, fakat bu ordu Efendimizin (sav) vefatı üzerine daha Medine'den ayrılmadan geri dönmüştür.

B. DİĞER GÖREV VE HİZMETLERİ

Büreyde, Hz. Peygamber'in (sav) zamanında bir taraftan gazve ve seriyyelere katılarak İslâm'ın yayılması için gayret göstermiş, diğer taraftan da zekât toplama ve Hz. Peygamber'in (sav) kâtipliği gibi birtakım devlet hizmetlerinde bulunmuştur.

1. Zekât Memurluğu

Müslümanlar, zekâtın farz kılınışını (2/624) takip eden ilk yıllarda zekâtlarını bizzat getiriyor ve Hz. Peygamber'e (sav) teslim ediyorlardı. Ancak İslâmiyet Arap yarımadasına iyice yayılmaya başlayınca Hz. Peygamber (sav), kendilerine zekât ya da vergi memurları adı da verilen âmiller göndermeye başlamıştır.⁸⁴ Bu çerçevede Hz. Peygamber'in (sav), İslâm hâkimiyetine girmiş olan yerlere hicretin 9. yılı Muharrem ayında (630) gönderdiği zekât tahsil memurları⁸⁵ arasında Büreyde de bulunmaktadır. Resûlullah (sav), diğer memurlar gibi ona da zekât ve vergi tarifleri ile bunların oranlarını açıklayan bir mektup vermiş ve onu zekât toplaması için mensubu olduğu Eslem⁸⁶ ve Gıfâr kabilelerine yollamıştır.⁸⁷

Hz. Peygamber'in (sav), gönderdiği zekât memurlarının anlayışlı, yumuşak huylu, dirayetli, takva sahibi, bilgili, şefkatli ve sempatik olmalarını istemesi ve

82 Vâkıdî, *Meğâzî*, c. III, s. 1118; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. II, ss. 189-190. Ayrıca bkz: İbn Asâkir, *age*, c. V, s. 178; Mizzi, *age*, c. IV, s. 54; el-Asker, *age*, s. 380; Nedvî-Ansarî, *age*, c. III, s. 343; Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 213; Zehebî, *Siyer*, c. II, s. 469; Mehmet Kara, "Peygamberimizin Sancak ve Bayrakları", *Diyanet Dergisi*, c. 25, sy. 4, Ankara, 1989, ss. 287-292, s. 290.

Önkâl, Hz. Peygamber'in (sav) sancağı Büreyde'ye verdiğini söylemektedir (Önkâl, "Büreyde b. Husayb", md., *DİA*, c. VI, s. 492). Hz. Peygamber'in (sav) sancağı bizzat Üsâme'ye verdiğini söylemesi (Vâkıdî, *Meğâzî*, c. III, ss. 1118-1119), büyük ihtimalle önce Hz. Peygamber (sav) sancağı Üsâme'ye vermiş olsa da, seriyye kumandanı olan Üsâme Büreyde'ye vermiş olabilir. Nitekim Nâserî de, Üsâme'nin Hz. Peygamber'in (sav) yanından sancağı alıp çıktığını ve Büreyde'yi çağırarak ona teslim ettiğini söylemektedir. Bkz: Nâserî, *age*, ss. 40-41.

83 Vâkıdî, *Meğâzî*, c. III, s. 1120; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. II, s. 191; Dimaşkı, *age*, c. VI, ss. 210-211; Kândehevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, c. I, s. 529.

84 Algül Hüseyin, *İslam Tarihi*, I-IV, Gonca Yayınevi, İstanbul, 1986, c. II, s. 144.

85 İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. II, s. 160.

86 İbn Asâkir, *age*, c. V, s. 178; Mizzi, *age*, c. IV, s. 54; Zehebî, *Siyer*, c. II, s. 469; İbn Hâcer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, c. I, s. 433; Nas, *age*, c. II, s. 570; Zirikli, *age*, c. II, s. 22.

87 Vâkıdî, *Meğâzî*, c. III, s. 973; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. II, s. 160, c. IV, s. 242; Makrizî, *age*, c. II, s. 37; Ayrıca bkz: Kapar, "Gıfâr", md., *DİA*, c. XIV, s. 49.

Şibli, eserinde Büreyde'nin Akâr ve Eslem kabilelerine gönderildiğini yazmaktadır. Bkz: Şibli, *Hazret-i Muhammed (Siretü'n-Nebi)*, s. 431.

böyle insanları seçerek görevlendirmesi⁸⁸ göz önünde bulundurulduğunda Büreyde'nin, Hz. Peygamber'in (sav) nezdinde nasıl bir mevkie sahip olduğu daha da iyi anlaşılacaktır.

2. Devlet Kâtipliği

Hız. Peygamber (sav), bilginin yazı ile tespit ve muhafazasını emrederek vahyin yazıya geçirilmesi başta olmak üzere ahitnameler, hükümdarlara gönderilecek mektuplar ve çeşitli yazışmalar için kâtipler görevlendirmiştir. Bunların toplam sayısı hakkında ittifak edilmiş bir rakam olmasa da yirmi üç ile kırk iki arasında olduğu bilinmektedir.⁸⁹ İşte Büreyde de Hz. Peygamber'e (sav) kâtiplik yapmış sınırlı sayıdaki üst düzey devlet memuru arasındadır.⁹⁰ Hatta Resûlullah'ın (sav) bazı kavimlere yollayacağı özel nitelikli bazı mektupları ona yazdırdığına dair rivayetler de bulunmaktadır.⁹¹ Mesela, Hz. Peygamber (sav), stratejik bir vadiyi Selim oğullarına verdiğiine dair Müca'a b. Mirar'a hitap eden mektubu Büreyde'ye yazdırmıştır.⁹²

II. HULEFÂ-İ RÂŞİDİN DÖNEMİNDEKİ FAALİYETLERİ

Büreyde, Hz. Peygamber'in (sav) vefatının ardından yine Medine'de ikamet etmeye devam etmiş ve devlet görevlerinde yaygın olarak bilinen bir anlayışı, müesseselerin sürekliliği prensibini benimseyerek Raşit halifelerin hizmetine girmiştir.

Büreyde, halife seçilmesinin ardından Hz. Ebû Bekir'in emrine girmiştir.⁹³ Doğal olarak onun bu desteği, bireysel bir katılımı sınırlı olmayıp, Hz. Peygamber (sav) döneminde olduğu gibi mensup olduğu kabileyi de kapsamaktaydı.

Büreyde'nin Raşit halifeler dönemindeki ilk faaliyetini, Üsâme ordusunda gerçekleştirdiği görülmektedir. Hz. Peygamber (sav), Üsâme b. Zeyd komutasında Suriye istikametine doğru göndermek amacıyla bir ordu hazırlamış, fakat Efendimizin (sav) hastalanması ve akabinde de vefatı üzerine ordu sefere çıkamamıştı. Hz. Ebû Bekir, Resûlullah'ın (sav) tayin ettiği komutanı tanıdığını vurgulayarak sancağı Büreyde'ye teslim etmiş ve onu Üsâme'nin evine götürmesini ve Üsâme'nin de sefer hazırlıklarına başlamasını emretmiştir.⁹⁴ Büreyde daha sonra sancağı alıp, ordunun, Hz. Peygamber'in (sav) sağlığında

88 Geniş bilgi için bkz: Algül, *İslam Tarihi*, c. II, ss. 144-145.

89 Mustafa Sabri Küçükbaşçı, "Kâtip", md., *DİA*, I-XLIV, 49-52, Ankara, 2002, c. XXV, s. 49.

90 Ensârî, *el-Misbâhu'l-Muddî fî Küttâbi'n-Nebîyyi'l-Ümmî ve Rusulihî ilâ Mülûki'l-Ardî min Arabî ve Acemî*, I-II, Âlemu'l-Kütüb, Beyrut, 1405/1985, c. I, s. 77; Muhammed Mustafa A'zâmî, *Küttâbü'n-Nebî Sallallahu Aleyhi Vesellem, Şeriketü't-Tibaati'l-Arabiyye*, Riyad, 1401/1981, s. 47; Muhammed Abdulhay Kettâni, *Hız. Peygamber'in Yönetimi: et-Terâtibu'l-İdâriyye*, (çev: Ahmet, Özel), I-II, İz Yayıncılık, İstanbul, 2003, c. I, ss. 266-267; Sâlihî, *Sübü'l-Hüda ve'r-Reşâd fî Sireti Hayri'l-İbâd*, I-XII, Kahire, 1418/1997, c. XII, s. 387; İbn Şâkir, Kutbî, *es-Siretü'n-Nebeviyyetü's-Şerife*, (tahk: Afif Naif Hatum), Dâru Hâtum, Beyrut, 2001, s. 589; Önkal, "Büreyde b. Husayb", md., *DİA*, c. VI, s. 492.

91 Salihî, *age*, c. XII, ss. 387-388.

92 A'zâmî, *age*, s. 47; Ensârî, *age*, c. I, s. 77.

93 Lecker, a.g.md., c. IV, s. 80.

94 Vâkidi, *Meğâzi*, c. III, s. 1121; Kândehevî, *Hayâtu's-Sahâbe*, c. I, s. 529.

sefere çıkarken kullandığı karargâh merkezinin bulunduğu yere götürmüştür.⁹⁵ Hz. Ebû Bekir de bir müddet sonra orduyu uğurlamak için karargâha gelmiştir.

Hz. Peygamber (sav) döneminde sancaktarlık görevi yapan sahabelerden olan Büreyde'nin Üsâme ordusunda da aynı hizmeti yerine getirdiği görülmektedir. Sefere çıkarken Hz. Ebû Bekir'den aldığı sancak, dönüştü, ordu Medine'ye girerken Üsâme'nin önünde yürüyen Büreyde'nin elinde idi. Mescidin kapısına gelindiğinde, Hz. Peygamber döneminde olduğu üzere iki rekât namaz kılındı.⁹⁶ Büreyde, Hz. Peygamber'in (sav) son görevlendirdiği seriyenin de sancaktarı olma onurunu tattıktan sonra, Efendimizin (sav) bizzat sardığı sancağı Üsâme'nin evine teslim etmiş; Üsâme de sancağı vefat edinceye kadar yanında muhafaza etmiştir.⁹⁷

Hz. Ömer döneminde ise hicri 18 (639) yılında yanına Büreyde'yi de alan Hz. Ömer, Tebük vadisindeki Serğ köyüne⁹⁸ geldiklerinde, bölgede görev yapan kumandanlar, vebanın ortalığı kasıp kavurduğunu anlatmaları üzerine geri dönmüşlerdir.⁹⁹

Hz. Ömer, veba salgınını gözlemlene çerçevesinde Büreyde ile birlikte yaptığı Şam yolculuğunun ardından, onu, mensup olduğu Eslem kabilesinin yaşadığı bölgeye emir tayin etmiştir.¹⁰⁰ Önkal, Büreyde'nin aynı zamanda kumandan olarak da görev yaptığı kanaatindedir.¹⁰¹ Hz. Ömer, memur tayininde liyakat esasına göre görevlendirme yaptığı göz önünde bulundurulduğunda, Hz. Ömer'in Büreyde'yi devlet hizmetlerinde istihdam edilecek bir kişi olarak gördüğü anlaşılmaktadır.

Büreyde'nin hayatındaki önemli değişikliklerden biri yine bu dönemde gerçekleşmiştir. Nitekim o, Hz. Ömer döneminde Medine'den ayrılarak Basra'ya, daha sonra oradan da Hz. Osman döneminde Merv'e yerleşmiştir. Basra şehrinin kuruluşuna kadar Medine'de yaşayan Büreyde, sivil yerleşime açılmasından sonra bu şehre yerleşerek¹⁰² kendine ev yaptırmış ve bir süre burada ikamet etmiştir.¹⁰³

95 İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. II, s. 191; Makrîzî, *age*, c. II, s. 126.

96 Dimaşkı, *age*, c. VI, s. 212.

97 Kândehevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, c. I, s. 529.

98 Muğise ve Tebük arasında Hicaz'ın başlangıcından, Şam'ın bitiminde yer alan, Şam hacılarının konak yerlerinden birinin adı. Bkz: Ya'kûb, *Mu'cem*, c. III, ss. 211-212; Zehebî, *Siyer*, c. II, s. 470.

99 İbn Asâkir, *age*, c. V, s. 178; Mizzi, *age*, c. IV, s. 54; Makrîzî, *age*, c. I, s. 369; Algül, *İslam Tarihi*, c. II, ss. 299-300; Şibli, *Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdâresi*, c. I, ss. 245-246; Sarıçık, *Adalet Timsali Hz. Ömer (r.a.)*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 371-374.

100 İbn Asâkir, *age*, c. V, s. 178; Mizzi, *age*, c. IV, s. 54.

101 Önkal, "Büreyde b. Husayb", md., *DİA*, c. VI, s. 492.

102 Buhârî, *Tarihü'l-Kebir*, c. II, s. 141; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. IV, s. 242; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, c. I, s. 209; Mizzi, *age*, c. IV, s. 54; İbn Hâcer, *İsâbe*, c. I, s. 146; Nevevî, *age*, c. I, s. 133; Zehebî, *Siyer*, c. II, s. 469; Taberî, *Tarih*, c. XI, s. 534; İbn Abdilber, *age*, c. I, s. 185; İbn Hâcer, *Tehzibu't-Tehzib*, c. I, s. 433; Nas, *age*, c. II, s. 570; Şafii, *age*, c. I, s. 177; Zirikli, *age*, c. II, s. 22; İbn Hibban, *Tarihü's-Sahâbe*, s. 44; İbn Ebî Hatim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, I-IX, Beyrut, 1371/1952, c. I, s. 424; İsbahânî, *Ma'rifetu's-Sahâbe*, c. I, s. 474; Makrîzî, *age*, c. I, s. 369; Abdulcelil Alpkıray, *Sahabenin Yerleşim ve Vefat Yerleri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2005, s. 147.

103 İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. VII, s. 365; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, c. I, s. 209; İbn Kesir, *age*, c. XI, s. 611; Nedvî-Ansarî, *age*, c. III, s. 343; A'zâmî, *age*, s. 47.

Hız. Ömer döneminde Horasan¹⁰⁴ üzerine askerî harekât kesintisiz bir şekilde devam ettirilerek, pek çok şehir bu dönemde İslâm ordularına boyun eğmiştir. Bununla birlikte Müslümanların, bölgede tam hâkimiyet sağlamaları ancak Hız. Osman'ın hilâfeti döneminde gerçekleşebilmiştir.¹⁰⁵ Hız. Osman döneminde gerçekleştirilen fetihler için gönderilen ordular, o dönemde önemli bir üs vazifesi görmüş olan Basra'dan hareket etmiştir. O dönemde Basra'ya yerleşmiş olan Büreyde, Uhud savaşı sonrasında gerçekleştirilen çok sayıdaki gaza, seriyye ve savaşa da katılmış olmanın verdiği cihat aşkıyla, bölgedeki bu fetihlere de katılarak İslâm'ın yayılması için gayret göstermiştir.¹⁰⁶

Hız. Peygamber'i öldürmek üzere yola çıkmasının ardından Müslüman olan Büreyde, çok sayıda savaşta bulunmasına karşın Hız. Osman'ın şehadeti (35/655) ve sonrasında sahabe arasında vuku bulan ihtilaflara ve iç savaşlara ne katılmış ne de taraflar hakkında fikir beyan etmiştir. Fikrini soranlara ise ellerini açıp, söz konusu hadiselerde yer alan sahabilere dua ederek cevap vermiştir. Bu konuda Bekir b. Vâil kabilesinden bir şahıs şunları anlatmaktadır: "Sicistan'da Büreyde el-Eslemî'nin yanında bulunuyordum. Düşüncesini ortaya çıkarmak maksadıyla Hız. Ali, Hız. Osman, Hız. Talha ve Hız. Zübeyr hakkında konuşmaya başladım.¹⁰⁷ O, kıbleye yönelerek ellerini kaldırdı ve "Ya Rab! Osman'ı, Ali b. Ebi Talib'i, Talha b. Ubeydullah'ı, Zübeyr b. Avvam'ı affet" diye dua etti. Sonra bana dönüp, "Ortada kalasica, sen beni öldürmek mi istiyorsun?" dedi. "Allah'a yemin ederim ki, öyle bir amacım yoktu. Fakat ben, onlar hakkındaki düşünceni öğrenmek istedim" dedim. Bana "Onlar öyle kimselerdi ki, Allah yolunda çok büyük hizmetler etmişlerdir. Eğer Allah dilerse, onları çeşitli hizmetlerinden dolayı affeder veya dilerse sonradan yaptıklarından dolayı kendilerine azap eder. Onların hesabı Allah'a aittir" dedi.¹⁰⁸

Büreyde'nin bu yaklaşımı, sahabe arasında vuku bulan fitnelere dair görüş belirtilmesinde güzel bir örnek olarak değerlendirilebilir. Ayrıca o, Hız. Osman'ın

104 "Güneşin doğduğu yer, güneş ülkesi; doğu bölgesi" anlamına gelen Horasan, tarihte İran'ın kuzeydoğusunda yer alan çok geniş bir coğrafi bölgesinin adı olup, günümüzde bölgenin toprakları üç parçaya ayrılmış; Merv (Mari), Nesâ (Nusay) ve Serahs yöresi Türkmenistan, Belh ve Herat yöresi Afganistan, kalan kısmı da İran sınırları içinde bulunmaktadır. Osman, Çetin, "Horasan", md., *DİA*, I-XLIV, 234-241, İstanbul, 1998, c. XVIII, s. 234.

105 Horasan'ın fethinin Hız. Ömer döneminde mi yoksa Hız. Osman döneminde mi gerçekleştiği hakkındaki görüşler ve kaynaklar bakımından bir sentez şeklinde geniş bilgi için bkz: İsmail Pırlanta, "Horasan Bölgesinin Fethi Meselesi", *C.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 15, sy. 1, Sivas, 2001, ss. 387-402.

106 İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. IV, s. 242, c. VII, s. 365; Taberî, *Târîh*, c. XI, s. 534; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, c. I, s. 209; Zehebi, *Siyer*, c. II, s. 469; Şafii, *age*, c. I, s. 177; İbn Abdilber, *age*, c. I, s. 175; Şeyh, *age*, c. II, s. 347; İsbahâni, *Ma'rifetu's-Sahâbe*, c. I, s. 474; Makrîzi, *age*, c. I, s. 369; A'zâmi, *age*, s. 47; Nedvî-Ansarî, *age*, c. III, s. 343; Fâruk, *Eshâb-ı Kirâm*, s. 317; Nâserî, *age*, s. 24; Muhammedî, a.g.tz., s. 23; Alpkıray, a.g.tz., s. 147; Hüseyin Akgün, *Sahâbe Coğrafyası*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 1999, s. 86.

107 İsmi geçen sahabiler, h. 36 (656) yılında vuku bulan ve Hız. Osman'ın katilini bulup cezalandırması için halife Hız. Ali'ye karşı Hız. Aişe, Hız. Talha ve Hız. Zübeyr'in de yer aldığı Cemal savaşıdır. Cemal savaşında Hız. Ali'ye karşı savaş açanların arasında bulunan, aynı zamanda Cemal ashabının önderleri Hız. Talha ve Hız. Zübeyr başta olmak üzere her iki taraftan 10 bin kişi vefat etmiştir. Bkz: Taberî, *Tarih*, IV, 534, 539, 549; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Tarih*, (tahk: Ebu'l-Fida Abdullah Kadî), I-X, Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1407/1987, c. III, ss. 130-134.

108 İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. IV, s. 243; İbn Asâkir, *age*, c. V, ss. 180-181.

katilinin kim olabileceğini soranlara da “Ben bilmem, Allah onların, yani, katle sebebiyet verenlerin cezasını versin!” diyerek bu hususta da sessiz kalmayı tercih etmiştir.¹⁰⁹

Bu bilgilerden Büreyde'nin ilk iki halifeden sonra, sahabe arasında vuku bulan hiçbir fitneye veya savaşa katılmadığı anlaşılmaktadır. Fakat Minkârî'nin, Büreyde'yi Siffin savaşında (656) Hz. Ali tarafından Tahkîmnâme'yi imzalayanlar arasında belirtmesi¹¹⁰, onun Siffin savaşına Hz. Ali taraftarı olarak katıldığını göstermektedir.¹¹¹ Şii kaynaklar da bunu esas alarak, Büreyde'nin Hz. Ali taraftarı olduğunu ileri sürmektedirler.¹¹² Fakat Siffin savaşında Büreyde'nin Hz. Ali tarafında olması onun Şii olduğu veya Şii tarafına meylettığı anlamına gelmez. Zira birçok sahabe bu savaşta Hz. Ali tarafında yer almış ve onu savunmuştur. Ayrıca Büreyde'nin “Benim kılıcım, Müslümanlara karşı kınından çıkmaz” demesi,¹¹³ Siffin savaşına da katılıp katılmadığı hakkında şüpheler uyandırmaktadır.

III. BÜREYDE'NİN MERV'E YERLEŞMESİ

Cihat aşkıyla dolu olan Büreyde, Emeviler döneminde de Allah yolunda cihat etmekle meşgul olmuş ve birçok beldenin Müslümanların hâkimiyetine girmesine, oralarda İslâm dininin yayılmasına katkı sağlayanlar arasında yer almıştır.

Hicri 45. (665) yılda Basra'ya tayin edilen Ziyad b. Ebîh (v. 53/672)¹¹⁴ döneminde Arap komutanlar üç yıl süren mücadeleler neticesinde Ceyhun nehrini aşarak bölgede yaşayan Türkler karşısında başarılı sonuçlar almışlardır. Maverâünnehr'e gerçekleştirilecek seferlerin daha iyi planlanabilmesi amacıyla Ziyad, ordugâh merkezlerini Kûfe ve Basra'dan Horasan'ın doğusunda bulunan Merv'e taşımıştır.¹¹⁵ Ziyad b. Ebîh, 51 (671) yılında Horasan valisi olarak Rebi' b. Ziyad el-Hârisî'yi atamış ve beraberinde elli bin kişilik bir ordu da göndermiştir. Bu ordu içerisinde Büreyde ve Ebû Berze el-Eslemî de bulunmaktaydı. Büreyde'nin

109 Nedvî-Ansarî, *age*, c. III, s. 343.

110 Bkz: Nasr b. Muzâhîm Minkârî, *Vak'atu Siffin*, (tahk: Abdusselam Muhammed Harun), Dâru'l-Ceyl, Beyrut, 1410/1990, s. 507.

111 Siffin savaşı h. 36 (656) yılında Hz. Ali ile Muaviye arasında cereyan etmiş olup, Muaviye ordusu Hz. Ali ordusu karşısında mağlup olmaya başlayınca da Amr b. el-Âs'ın teklifiyle iki taraf arasında Tahkîmnâme imzalanarak, iki tarafın seçtikleri hakemlerin 37 (657) yılında buluşmalarına rağmen, Amr b. el-Âs'ın tek taraflı kararı neticesinde Müslümanlar bir araya gelemeden Hz. Ali'nin hilafeti kaybetme, Muaviye'nin de onun yerini alma hareketinin son perdesi olmuştur. Ayrıca bu olay, Haricîler'in de ortaya çıkmasına ve Hz. Ali'yi şehit etmelerine kadar ulaşmıştır. Siffin savaşı ve Hakemler olayı hakkında geniş bilgi için bkz: Minkârî, *e.g.e.*, ss. 160-546; Algül, *İslam Tarihi*, c. II, ss. 501-521; Apak, *İslam Tarihi*, c. II, ss. 322-353; Apak, *İslâm Siyaset Geleceğinde Amr b. el-Âs*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2001., ss. 140-187; İsmail, Yiğit, md. “Siffin Savaşı”, *DİA*, I-XL, İstanbul, 2009, c. XXXVII, ss. 107-108.

112 Emin, *A'yânuş-Şî'a*, I-X, Dâru't-Tevârîf, Beyrut, 1406/1986, c. III, s. 560; Ayrıca bkz: Pâketçi, a.g.md., c. XII, s. 74.

113 Nedvî-Ansarî, *age*, c. III, s. 343.

114 Suyûtî, *Târîhu'l-Hulefâ*, (tahk: M.E. İbrahim), Kahire, ts, s. 222.

115 Belâzûrî, *Fütûhu'l-Buldân*, s. 576-577.

Bundan sonra doğu seferlerinde bulunan Müslümanlar, sefere Merv'den hareket etmişlerdir. Bkz: Julius Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukûtu*, (çev: Fikret İşıltan), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1963, s. 206.

de içinde bulunduğu ordu, Belh üzerine giderek burayı sulh yoluyla fethetmiş, ayrıca Kuhistan'da da birtakım seferlerde bulunmuştur.¹¹⁶

Büreyde, Basra'dan ayrıldıktan sonra iki oğluyla beraber Sicistan'a gitmiş ve bir müddet oralarda kalmıştır¹¹⁷. Sicistan'da bir süre ikamet eden Büreyde, daha sonra Herat yolunu takip ederek Merv'e gelip yerleşmiştir.¹¹⁸ Vefat edinceye kadar Merv'de kalan Büreyde,¹¹⁹ burayı kendisine vatan edinmiş,¹²⁰ bir muallim olarak, Merv'de İslâm'ın yayılmasına yaptığı katkı büyük olmuş¹²¹ ve ilmî faaliyetlerle meşgul olmuştur. Ayrıca Merv'de bulunduğu sıralarda Horasan'da isyan eden şehirlere ve Doğu Türkistan'ın henüz fethedilmeyen şehirlere düzenlenen fetihlere de iştirak etmiştir.¹²²

Aşağı yukarı on bir küsür sene Merv'de kalan Büreyde (51 (671) - 62/63 (682-683) yılları arası)¹²³ sohbet tarzında Horasanlılarla irşad faaliyetinde bulunmuştur.¹²⁴ Bu bölgenin İslâmlaşmasında hiç şüphesiz onun katkılarının büyük bir etkisi olmuştur.

Diğer sahabilerle birlikte Büreyde'nin de Merv'e gelmesi burada dinî ilimlerin yayılmasına sebep olmuştur. Özellikle Büreyde'nin birçok hadisin ravisi olması ve uzun yıllar Hz. Peygamber'in (sav) bizzat yanında bulunması hasebiyle hadis ilmi burada gelişmiştir. Oğulları Abdullah ve Süleyman hadisleri ilk defa kitap haline getirmişlerdir. Ayrıca Büreyde'den sonra da fıkhu'l-hadis alanında birçok Mervezî lakaplı hadisçiler yetişmiştir.¹²⁵ Horasan'ın fethinden sonra, başta başkent olarak belirlenen Merv olmak üzere bölgedeki diğer şehirlere, Arap ailelerinin ve halkın hukukî meselelerine bakacak kadılar tayin edildiği bilinmektedir. Uslu, adı kaynaklarda zikredilmemiş olsa da Büreyde'nin, muhtemelen Merv'in ilk kadısı olduğunu belirtmektedir.¹²⁶

116 İbn Haldun, *Târîh*, I-VII, Beyrut, 1421/2000, c. III, s. 17; İbn Hacer, *İsâbe*, c. I, s. 146; Ayrıca bkz: M. Bahaüddin Varol, "İlk Dönem İslam Siyasi Tarihinin Şekillenmesinde Horasan Bölgesinin Yeri ve Önemi", *S.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, y. 18, sy. 2, Konya, 2004, ss. 115-135.

117 Buhârî, *Târîhu'l-Kebîr*, II, 141; İbn Hibban, *Târîhu's-Sahâbe*, s. 44; Akgün, a.g.tz., s. 88; Halilulla Jumabayev, *Hadiste Merv Ekolü (ilk üç asır)*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2004, s. 55.

Ayrıca, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, karşılıklar hakkında görüşünü soran Bekr b. Vâil kabilesinden bir şahsın "...o zamanlar Büreyde ile Sicistan'da bulunuyordum." (Bkz: İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. IV, s. 243; İbn Asâkir, *age*, c. V, ss. 180-181) demesi de Büreyde'nin Sicistan'da da bulunduğunu teyit etmektedir.

118 Farûk, *age*, s. 317; Güler, agm, s. 65; Atan, agm, s. 102.

119 İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. IV, s. 242; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, c. I, s. 209; İbn Abdilber, *age*, c. I, s. 175; İbn Hâcer, *İsâbe*, c. I, s. 146; İyaz Kaadi, *Şifâ-i Şerif*, (çev: Naim Erdoğan-Hüseyin S.Erdoğan), Çile Yayınevi, İstanbul, 1977, s. 295; Mizzi, *age*, c. IV, s. 54; Nevevî, *age*, c. I, s. 133; Nas, *age*, c. II, s. 510; İbn Ebî Hâtim, *age*, c. I, s. 424; Alpkıray, a.g.tz., s. 147.

120 İsbehâni, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, c. I, s. 374.

121 Zehebî, *Siyer*, c. II, s. 469.

122 Makrîzî, *age*, c. I, s. 369; G.A. Puğaçenkova, *Gadımı Marı, Aşgabat*, 1982, s. 18; Pâketçi, a.g.md., c. XII, s. 74; Seyid Mehdi Hâirî, "Büreyde b. Husayb", md., *Dâiretü'l-Meârif-i Taşayyu*, III, ss. 218-219, Tahran, 1371/1952, c. III, s. 218.

123 İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. VII, ss. 8, 366.

124 Recep Uslu, *Hicri I-II. Yüzyıllarda Horasan Tarihi*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1997, s. 166.

125 Çetin, a.g.md., 239; Ayrıca bkz: M. Yaşar Kandemir, "Hadis", md., *DİA*, I-XLIV, XV, 27-64, İstanbul, 1997, c. XV, s. 35.

126 Bkz: Uslu, a.g.tz, s. 114.

Kaynaklarda yer alan bilgilerden, Büreyde'nin Merv'e, Resûlullah'ın (sav) emrini yerine getirme çerçevesinde gittiği anlaşılmaktadır. Rivayete göre Resûlullah (sav) Büreyde'ye: "Önce doğu heyetine, sonra Horasan heyetine katıl. Daha sonra da Merv'e yerleş" buyurmuştur.¹²⁷ Taberânî'nin rivayetinde ise, "Ey Büreyde! Heyetler olacaktır. Horasan heyetine katıl, sonra Merv şehri heyetinde bulun! Oranın halkına kötülük değmez. Çünkü orasını Zülkarneyn inşa etmiştir" diye geçmektedir.¹²⁸ Yakut el-Hamevî, söz konusu rivayete şu ziyadelerle yer vermiştir: "...orasını Zülkarneyn inşa etmiştir ve orada namaz kılmıştır. Nehirleri bol olup bereketle akarlar. Her bir menfezinin üzerinde yalın kılıçlı bekleyen melekler vardır; kıyamete kadar halkından kötülüğü defederler".¹²⁹ Ahmed b. Hanbel'in Müsned'indeki rivayetinde ise Büreyde'ye hitap etmeksizin "Benden sonra birçok heyet olacaktır. Siz de Horasan heyetinde olunuz, sonra Merv şehrine yerleşiniz. Zira onu Zülkarneyn inşa etmiştir. Orası için bereket duası yapmıştır. Halkına kötülük isabet etmez" diye geçmektedir.¹³⁰

IV. BÜREYDE'NİN ŞAHSİYETİ VE FAZİLETİ

Büreyde oldukça mütevazı bir kişiliğe sahipti. O, Hayber'in fethine (7/628) Hz. Peygamber (sav) ile katıldığını, kalede açılan gediklerden içeri dalarak savaştığını, üzerinde kırmızı bir elbise bulunduğu için herkesin kendini fark ettiğini söylemiş ve ardından "Müslüman iken şöhrete hamledilebilecek bu halimden daha büyük bir günah bilmiyorum" demiştir.¹³¹

Yüzbinleri bulan sahabe içerisinde şen-şakrak, şakacı, gülen, güldüren vb. değişik karakter ve mizaçta insanlar da bulunmaktaydı. Fakat bu değişik mizaçtaki insanların ortak özelliği Allah ve Resulü'nü (sav) sevmeleri, dinin emirlerine büyük bir hüsnü kabul ile uymaları veya uymaya çalışmaları idi.¹³² İşte, böyle bir mizaha sahip sahabilerden biri de Büreyde olup, kaynaklarda onun mizah ve şakayı seven bir sahabi olduğu belirtilmektedir.¹³³

Allah yolunda cihat etmeyi çok seven Büreyde, "At sırtında cihat etmekten daha güzel bir yaşantı yoktur!" demiştir.¹³⁴ Bir başka rivayette "Benim damarlarımda

127 İbn Asâkir, *age*, c. V, s. 178.

128 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, (tahk: H.A. es-Selefi), I-XX, Kahire, ts., c. II, s. 19.

129 Ya'kût, *Mu'cem*, c. V, s. 113.

130 Ahmed, *Müsned*, V, 357; Hadis hakkında geniş bilgi için bkz: İbn Kesîr, *age*, c. IX, ss. 151-153. Atan, Şuayb el-Arnaud'dan ve Albânî'den naklen hadisin oldukça zayıf olduğunu, güvenilir kaynaklarda bulunmadığını ve beldelerin faziletine yönelik olduğu için şüpheler olduğunu söylemektedir. Bkz: Atan, *agm*, s. 103.

Mevzû hadislere yönelik çalışmalar yapan Kandemir de, şehir veya memleketleri medh veya zemmeden hadislerin mevzu olabileceklerini belirtmiş ve böyle yerler içerisinde Horasan ile Merv'i de zikretmiştir. Bkz: Kandemir, *Mevzû Hadisler Menşei Tanıma Yolları Tenkidi*, Ankara, 1975, ss. 169-170.

131 Zehebî, *Siyer*, c. II, s. 470; İbn Asâkir, *age*, c. V, s. 179.

132 Akif Köten, *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Şaka ve Bazı Şakacı Sahâbîler*, Bursa, 1991, s. 29.

133 Ahmed, *Müsned*, V, 32; Köten, *age*, ss. 39-40.

134 İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. IV, s. 243, c. VII, s. 365; Zehebî, *Siyer*, c. II, s. 470; İbn Asâkir, *age*, c. V, s. 181; Güler, *agm*, s. 65; Önkâl, "Büreyde b. Husayb", *md.*, *DİA*, c. VI, s.492; El-Hasan, *a.g.md.*, c. V, s. 71.

Kaynaklarda Büreyde'nin bu sözü Ceyhun nehri gördüğünde (Zehebî, *Siyer*, II, 469) veya Belh nehri gördüğünde (İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. IV, s. 243) söylediği zikredilmektedir ki, Büreyde cihat amaçlı ta bu yerlere kadar gelmiştir.

cihat kanı akmaktadır. Hayatım at sırtında geçer” demiştir.¹³⁵ Gerçekten de Büreyde İslâmiyet’i kabul ettikten sonra, kendi memleketinde kalmadan Allah Resulü’nün (sav) yanına Medine’ye hicret etmiş, cihat aşkıyla Hz. Peygamber (sav) ile on altı gazveye katılmış, Hulefâ-i Râşidîn döneminde de fetihlere iştirak etmiş, daha sonra Basra’da kendisine ev yaptırmasına rağmen, gene cihat aşkıyla Horasan seferine katılarak memleketinden binlerce kilometre uzaklıktaki Merv şehrine gidip yerleşmiştir. Böylece Büreyde, Allah Teâla’nın “*İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihat eden kimselerin mertebeleri, Allah katında daha üstündür. İşte onlar, başarıya erenlerin ta kendileridir*”¹³⁶ ilahi müjdesine de layık olmuştur.

Büreyde, muhatabı halife dahi olsa hakkı söylemekten geri durmayan cesaretli bir kişi idi. Anlatıldığına göre, bir gün Muaviye’nin yanına girmiş, adamın birinin Hz. Ali’yi çekiştirdiğine şahit olmuştur. Bunun üzerine halifeye “Ey Muaviye! İzin verersen bir şey söyleyeceğim” demiş, “Konuş!” cevabını alınca da, Muaviye’nin Ali’yi çekiştiren kişi gibi konuşacağını zannettiği Büreyde, şunları söylemiştir: “Ey, Muaviye! Resûlullah’tan (sav) “Şüphesiz ben, yaş-kuru yeryüzünde ne varsa hepsine şefaathetmeyi ümit ederim” buyururken işittim. Bu şefaati sen istiyorsun da Ali istemiyor, öyle mi?” demiştir.¹³⁷ Görüldüğü üzere, Büreyde kendi yanında Hz. Peygamber’in (sav) damadı, aynı zamanda daha önceki halife olan Hz. Ali hakkında ileri geri konuşmalara gönlü razı olmamış ve hakikatin tarafında olmayı tercih ederek halifeden bile çekinmeden gereken cevabı vermiştir.

Fazilet ve kemâl hususunda sahabe-i kiram arasında mümtaz bir mevkiye bulunan Büreyde, daima Resûlullah’ın (sav) huzurunda bulunmaya gayret göstermiş ve huzura teklifsizce girip çıkabilen sahabe arasında yer alabilmiştir.¹³⁸ Kaynaklarda onun, Resûlullah’a Hz. Ömer’den de daha yakın olduğu belirtilmektedir.¹³⁹ Oğlu Abdullah, Büreyde hakkında şöyle demiştir: “Büreyde, İslâm’ın dörtte biridir”. Bu sözü şerh eden Ebû Abdillâh, “Yani, birincisi Resûlullah (sav), ikincisi Ebû Bekir, üçüncüsü Ebû Bekir’in azatlısı Âmir b. Führeyre, dördüncüsü ise Büreyde’dir” demiştir.¹⁴⁰

135 Nedvî-Ansarî, *age*, c. III, s. 343; Komisyon, *age*, c. I, s. 278.

Muhtemelen Büreyde’nin “La işu illa Turade’l-Hayl” sözünün cihat aşkı olduğu için söylediği düşünülebilir böyle netice çıkarılmıştır.

136 *Tevbe*, 9/20.

137 Ahmed, *Müsned*, V, 347; İbn Asâkir, bu hadisi şu ziyade ile eserine almıştır: “Bunun üzerine Muaviye ona “Sus, akılsız ihtiyar” dedi” Bkz: İbn Asâkir, *age*, c. V, s. 178; Ayrıca bkz: Nedvî-Ansarî, *age*, c. III, s. 344; Atan, *agm*, s. 110. Büreyde’nin cesur sahabîlerden olduğu kaynaklarda geçmektedir. Bkz: Şeyh, *age*, c. II, s. 347.

138 Ahmed, *Müsned*, V, 350; Nedvî-Ansarî, *age*, c. III, s. 344.

139 Bkz: Şeyh, *age*, c. II, s. 347.

140 İbn Asâkir, *age*, c. V, s. 180; Burada bahsedilen husus hicrette karşılaşmadır ki, onda Hz. Peygamber (sav), Hz. Ebû Bekir ve azatlısı Medine’ye gidiyorlardı, orada da İslâm yayılacaktı. Büreyde’nin de hicrette karşılaşmış, Müslüman olmasıyla birlikte, daha önce İslâm’ı temsil ederek Hz. Peygamber (sav) üç kişiyle hicret ederken, Büreyde’nin de katılması, İslâm’ın dörtte biri denilmesine sebep olmuştur.

Büreyde ibadetine düşkün bir zât olup, başkalarını da bu konuda ikaz etmekten geri durmamıştır. Ebû Melih onun hakkında şunları anlatmaktadır: Bir gazâ sırasında bulutlu bir günde Büreyde ile birlikte idik. Havanın bulutlu olması veya meşguliyetinin fazlalığı sebebiyle uğraşırken¹⁴¹ “ikinci namazını kılmakta acele ediniz, zira Resûlullah’ın (sav) şöyle buyurduğunu işittim: “Kim ikinci namazını terk ederse, ameli boşa gider” demiştir.¹⁴² Büreyde sefer sırasında etrafındakilerin gevşek davrandığını görmüş olmalı ki, bu duyuruyu yapma durumunda kalmış ve Allah’a ibadetin geciktirilmemesini hatırlatmıştır.

Büreyde’nin Resûlullah’ın (sav) emrine olan bağlılığını şu hadise çok güzel sergilemektedir: Hz. Peygamber’in (sav) vefatından sonra çıktıkları Şam seferinde ordu komutanı olan Üsâme, karşılaştıkları düşmana ani baskın yapmayı planlamıştır. Bunun üzerine Büreyde: “Ey Ebû Muhammed! Şüphesiz ki ben Resûlullah’ın (sav) baban Zeyd b. Hârise’ye savaşa giderken gittiği beldelerin insanlarını İslâm’a davet etmesini, şayet itaat ederlerse serbest bırakılmasını, eğer isterlerse (savaşa katılmadıkları için) Müslüman Araplar gibi fey¹⁴³ ve ganimet almaksızın evlerinde kalabileceklerini... nasihat ederken şahit oldum” demiş, Üsâme ise onu tasdik etmekle birlikte Resûlullah’ın (sav) kendisine en son emrinin uyguladığı şekilde olduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine Büreyde “Resûlullah’ın (sav) emri, başım gözüm üstüne” diyerek itaatini belirtmiştir.¹⁴⁴

Resûlullah’ın (sav) emirlerini harfiyyen dinleyerek itaat eden Büreyde, Ondan (sav) işittiği “Ümmetim üç defa ihtilal geçirecektir. Biri Arabistan’da ufak bir mikyasta olur ve kısa bir müddet devam eder. İkincisi yine bu civarda olacak ki bu ihtilal nedeniyle bazı kimseler helak olacaktır. Üçüncüsü ise dışarıdan gelecektir. Bu ihtilalde atlar Müslümanların camilerine girecektir” hadisinden çok korkmuştur. Büreyde, yolculuğa iki-üç deve yükü erzakla hazırlıklı olarak çıkardı. Böyle bir ihtimali her zaman göz önünde bulundururdu. Çünkü onun, Resûlullah’ın (sav) her şeyi bildiğine kat’î imanı vardı.¹⁴⁵

Her zaman Hz. Peygamber’in (sav) yanında bulunmaya çalışan Büreyde’ye Efendimiz dua da öğretmiştir. Rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (sav), bir gün Büreyde’ye: “Ya Büreyde! Allah Teâlâ’nın hayır murat ettiği kimseye talim buyurduğu ve hiç bir zamanda unutturmadığı duayı sana öğreteyim mi?” demiş, Büreyde de “Öğret, Ya Resulellah (sav)!” deyince, Hz. Peygamber (sav) ona şu duayı öğretmiştir: “Allah’ım ben zayıf ve âciz bir kimseyim, Rızanı kazanmam için Sen beni kuvvetlendir. Beni perçemimden tutarak iyiliğe götür. Son amelimi

141 İbn Hâcer, *Fethu'l-Bârî Şerhi Sahihî'l-Buhârî*, I-VII, Beyrut, 1416/1996, c. II, ss. 218-219.

142 Buhârî, *Mevâkîf*, 15, 34; Nesai, *Salat*, 15; Ahmed, *Müsned*, c. V, ss. 449-450, 357, 360-361; İsbahânî, *Ma'rîfetu's-Sahâbe*, c. I, s. 375; Şeyh, *age*, c. II, s. 349; Atan, *agm*, s. 107.

143 İslam devletinin gayrimüslim tebaadan aldığı cizye, haraç ve ticaret malları vergilerinin ortak adı. Geniş bilgi için bkz: Fayda, “Fey”, md., *DiA*, I-XLIV, XII, 511-513, İstanbul, 1995, c. XII, s. 511.

144 Vâkıdî, *Meğâzî*, c. III, ss. 1122-1123.

145 İbn Keşir, *age*, c. XIX, s. 13; Nedvî-Ansârî, *age*, c. III, s. 345. Hadis için bkz: Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. V, ss. 349-350;

İslâmiyet kıl! Allah'ım! Ben âcizim, Sen beni kuvvetlendir. Ben zelif bir kimseyim, Sen beni izzetlendir. Ben fakirim, Sen beni zenginleştir!"¹⁴⁶

Hz. Peygamber (sav) Büreyde'ye iltifat etmiş ve ondan övgüyle de bahsetmesi onun Paygamber nezdindeki derecesini göstermektedir. Nitekim Hz. Peygamber (sav), bir sefer sırasında konakladıkları yerde kalan bazı eşyayı Büreyde'nin sırtına koyup, ona "zâmile-yük devesi"¹⁴⁷ diyerek iltifat etmiştir. O seferde Büreyde, 16-17 adamın erzakını Allah yolunda sırtlandığı için Hz. Peygamber (sav) ona böyle bir yakıştırmada bulunmuştur. Resûlullah'ın (sav) ona bu şekilde iltifat etmesinde, hizmete manevi bir teşvik de söz konusudur. Ayrıca Büreyde'nin bu kadar insanın yükünü yükleneyecek kadar hizmette gözü kara olması, bu şekilde Allah Resulü'nün (sav) iltifatını hak etmesine sebep olmuştur.¹⁴⁸

Kavmini irşad bahsinde değinildiği üzere Resûlullah (sav), Büreyde'nin, kavmini irşad ederek onların İslâm'a girmesine vesile olduğu için onu hayırlı bir insan olarak nitelemiştir.¹⁴⁹ Büreyde'nin oğlu Abdullah'ın babasından naklettiğine göre, Resûlullah (sav), Büreyde ve Hakem b. Amr el-Gıfârî hakkında şöyle buyurmuştur: "Siz ikiniz doğu halkı için iki gözsünüz (yani, kollayıcısınız). Ehl-i Meşrik, ikinizle birlikte haşrolunur".¹⁵⁰ Bir başka hadiste Hz. Peygamber (sav) Büreyde'ye hitaben "Ey Büreyde! Allah Teâlâ gözüne ve kulağına zevâl vermesin; sen doğu halkı için bir nursun!" buyurmuştur.¹⁵¹ Yine Abdullah b. Büreyde'nin babası hakkında şöyle dediği rivayet edilmektedir: "...O (babam), kıyamet günü doğu halkının önderi ve nurudur. Zira babam bana Resûlullah'tan (sav) "Ashabımdan herhangi biri bir memlekette vefat ederse o, kıyamet günü onların önderi ve nurudur" hadisini nakletti".¹⁵²

146 İbn Ebi Şeybe Abdullah b. Muhammed, *el-Musannef*, (tahk: Muhammed b. Abdullah-Muhammed b. İbrahim), I-XVI, Mektebetü'l-Rüşd, Riyad, 1425/2004, c. X, s. 64; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, I-X, Dâru'l-Haremeyn, Kahire, 1415/1995, c. VI, ss. 346-347.

Atan, hadisin İbn Ebi Şeybe ve Taberânî'nin eserlerinde olduğunu hadisin isnadının sahih olduğunu fakat Buhârî ve Müslim'in sahihlerine almadıklarını ve mevzu olduğunu söyleyenlerin de olduğunu belirtmektedir. Geniş bilgi için bkz: Atan, agm, s. 107.

147 İnsanların yolculuk esnasında üzerine yiyecek ve eşya yükledikleri deveye "zâmile" adı verilmektedir. Zemahşerî, *el-Fâik fi Ğaribi'l-Hadis*, (tahk: A.M. El-Becâvi-M.Ebu'l-Fadl İbrahim), I-IV, ys., 1971, c. II, s. 124.

148 Haysemî, *Mecmau'z-Zevâid ve Menba'u'l-Fevâid*, I-X, Dâru'l-Kitabu'l-Arabi, Beyrut, 1402/1982, c. IX, s. 398.

Hz. Peygamber'in (sav) bu iltifatını Büreyde'nin lakabı olarak zikreden Güler, bu lakabın bazı kaynaklarda "Râcile" şeklinde de verildiğini, fakat bunun müstensihin veya naşirin hatası olduğunu belirtmektedir. Bkz: Güler, agm, s. 64.

149 Vâkidi, *Meğâzi*, c. II, s. 782; İbn Asâkir, *age*, c. V, s. 179; Nâserî, *age*, ss. 35, 50-51; Atan, agm, s. 106.

150 İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, c. I, s. 209; İbn Asâkir, *age*, c. V, ss. 180, 181.

151 İbn Asâkir, *age*, c. V, s. 180.

152 Buhârî, *Kebir*, c. II, s. 141; Buhârî, *Tarihu's-Sağir*, I-II, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1406/1986, c. I, s. 167; Tirmizi, *Menâkıb*, 58.İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, c. I, s. 209; İbn Abdilber, *age*, c. I, s. 186; İbn Asâkir, *age*, c. V, s. 181; Bekrî, *Mu'cemu Mesta'cem min Esmâ'il-Bilâd ve'l-Mevâdi*, I-V, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418/1998, c. I, ss. 27-28; İsbekânî, *Ma'rifetu's-Sahâbe*, c. I, s. 374; Mercânî, *Behcetü'n-Nüfûs ve'l-Esrâr fi Târihi Dâri Hicreti'n-Nebiyyi'l-Muhtâr*, (tahk: Muhammed Abdulvehhab Fadl), I-II, Dâru'l-Ğarb, Beyrut, 2002, c. II, ss. 794-795.

Bu hadis için "zayıf", "garip", ravilerinin içinde ise, "rivayet eden hadisleri hiç bir surette alınmaz", "itibar için kullanılır" diyenler de vardır. Geniş bilgi için bkz: Atan, agm, s. 105.

Hz. Peygamber'in (sav) bazı zamanlar yürürken ashabın elinden tuttuğu, bazılarına yaslandığı, bineğini aldığı, kucaklayıp başına bastığı olmuştur. Allah Resulü'nün (sav) ashabına bu şekilde yakınlık göstermesi onlar için bir ayrıcalık ve şeref olmuştur. İşte böyle bir ayrıcalık ve şerefin sahibi nadir insanlardan biri de Büreyde'dir. Anlatıldığına göre, Büreyde bir gün bir ihtiyaç için evinden çıkmış, aniden Resûlullah'ı (sav) yanında yürürken bulmuştu. Hz. Peygamber (sav) Büreyde'nin elinden tutmuş ve beraber yürümüşlerdir. Büreyde bu hadiseyi aktarırken, devamında karşılaştıkları bir olayı da anlatmıştır: "Biz böyle yürürken namaz kılan bir adama rastladık ki, rükû ve secdeleri (mübalağalı bir biçimde) uzun uzun yapıyordu. Hz. Peygamber (sav) "Ne dersin, riya için mi böyle yapıyor?" diye bana sordu. Ben de "Allah ve Resulü daha iyi bilir" deyince, elimi bırakarak ellerini (avuçları birleşecek şekilde) kavuşturdu, aşağı yukarı hareket ettirerek "Orta yolu tutunuz! Orta yolu tutunuz! Orta yolu tutunuz! Zira her kim din ile (kendisini, güç yetiremeyeceği ibadete zorlayarak) yarışsarsa, bu din onu yener" buyurdu".¹⁵³

V. BÜREYDE'NİN HADİS İLMİNDEKİ YERİ

Büreyde, Hz. Peygamber'le (sav) yollarının keşiştiği hicret yolculuğunda Müslüman olmuş ve ömrünün sonuna kadar bu hal üzere kalmış, ayrıca Hz. Peygamberle (sav) birlikte seferlere katılmıştır. Bu vb. nedenler onu, hadis ilmi açısından da önemli bir şahsiyet haline getirmiştir. Müslüman olup Medine'ye yerleştikten sonra daima Hz. Peygamber'in (sav) yanında bulunan Büreyde, Allah Resulü'nden (sav) 164 hadis rivayet etmiştir.¹⁵⁴ Bununla birlikte onun 150¹⁵⁵ veya 167¹⁵⁶ hadis rivayet ettiğini belirtenler de vardır.¹⁵⁷

Büreyde'den hadis rivayet edenlerin başında öncelikli olarak iki oğlu Abdullah ve Süleyman gelir. Abdullah b. Abbas, Âmir eş-Şa'bî, Ebû Davud Nüfeyl b. el-Hâris, Abdullah b. Evs el-Huzâî, Ebu'l-Melih Âmir b. Üsâme el-Hüzeli, Abdullah b. Mevele, Abdurrahman b. Cevşen de Büreyde'den hadis rivayet edenler arasındadır.¹⁵⁸

153 Ahmed, *Müsned*, V, 350; Taberânî, *Kitâbu'd-Duâ*, (tahk: Muhammed Said b. Muhammed Hasan el-Buhârî), I-III, Dâru'l-Beşâiru'l-İslâmiyye, Beyrut, 1408/1987, c. II, s. 832.

Nâserî, Büreyde'nin daima Resûlullah'ın (sav) yanında bulunduğunu, Allah Resulü (sav) nereye giderse Büreyde'yi de yanında götürdüğünü, öyle bir beraberlerdi ki, hatta kendi aile fertlerini ziyaret için gittiğinde de Büreyde'yi götürdüğünü belirtmektedir. Bkz: Nâserî, *age*, ss. 44-45.

Hadisin zayıf olduğunu söyleyenler de vardır. Geniş bilgi için bkz: Erol, a.g.tz., ss. 98-99.

154 Nevevî, *age*, c. I, s. 133; Jumabayev, a.g.tz., s. 55; Güler, agm, s. 65; Önkâl, "Büreyde b. Husayb", md., *DİA*, c. VI, s. 492.

155 Zehebî, *Siyer*, c. II, s. 471; Makrîzî, *age*, c. I, s. 369; Uslu, a.g.tz., ss. 166-167.

156 Nas, *age*, c. II, s. 570; Şeyh, *age*, c. II, s. 350.

157 Concordance'de rivayet ettiği hadislerin sayısı 201 olarak geçiyorsa da Kütüb-i Tis'a içerisinde ondan rivayet edilen tekrarlarla birlikte toplam 299 hadis mevcuttur. Bkz: Atan, agm, s. 110.

158 Ayrıca bkz: Zehebî, *Siyer*, c. II, s. 469; İbn Hâcer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, c. I, s. 433; İbn Ebî Hatem, *age*, c. I, s. 424; Mizzî, *age*, c. IV, s. 54; Nevevî, *age*, c. I, s. 133; Nedvî-Ansârî, *age*, c. III, s. 344; Muhammedî, a.g.tz., s. 25; Jumabayev, a.g.tz., s. 55; Atan, agm, ss. 110-111; Güler, agm, s. 65; Önkâl, "Büreyde b. Husayb", md., *DİA*, c. VI, s. 492.

Ayrıca Büreyde Ümmü Seleme, Abdullah b. Mes'ûd ve Ebû Musa el-Eş'arî'den de hadis rivayet etmiştir.¹⁵⁹

VI. VEFATI VE KABRİ

Ömrünün son senelerini Merv'de geçiren Büreyde, vefat etmeden önce kabrine iki hurma dalı dikilmesini vasiyet etmiştir¹⁶⁰. Bu vasiyette Hz. Peygamber'in (sav) sünnetine uyma ve bundan hâsıl olacak faydayı elde etme gayreti gözlenmektedir. Zira Resûlullah (sav) bir gün iki kabrin yanından geçerken, onların kabirlerinde azap gördüklerini haber vermiş ve yaş bir hurma dalını ikiye bölerek her bir kabre dikip: "Bu dallar yaş kaldığı müddetçe, belki azapları hafifletilir" buyurmuştur.¹⁶¹

Allah yolunda cihat etmek için kendi memleketinden çıkıp, Merv'e kadar giden Büreyde, geride merkep bağlamaya yarayan deri bir ipten başka dünyalık bir şey bırakmadan¹⁶² Yezid b. Muaviye'nin hilafeti zamanında 62/682¹⁶³ veya 63/683¹⁶⁴ senesinde Merv'de vefat etmiştir.¹⁶⁵ Büreyde Horasan bölgesinde en son vefat eden sahabedir.¹⁶⁶

Büreyde gösterişi sevmediği için mezarının gözden uzak bir yerde bulunmasını, yol üzerinde olmamasını vasiyet etmiştir. Ancak onun bu vasiyetine uyulmayarak yol kenarına, her kesin göreceği bir yere defnedilmek üzere mezar kazılmıştır. Ancak açılan mezar, henüz defin işi gerçekleştirilmeden çökmüştür. Bu nedenle yol kenarına mezar yapılmasından vazgeçilerek,¹⁶⁷ başka sahabe ve

159 Atan, agm, s. 110; Muhammedî, a.g.tz., s. 25.

Büreyde'nin ravileri, rivayet ettiği hadislerin konuları hakkında geniş bilgi için bkz: Atan, agm, s. 110-116. Ayrıca rivayet ettiği 164 hadis hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Erol, a.g.tz, s. 13-111.

160 İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. VII, s. 8; Zehebî, *Siyer*, c. II, s. 470; Şeyh, *age*, c. II, s. 351.

161 Atan, agm, s. 108. Hadis için bkz: Buhârî, Taharet, 55, Cenaiz, 88, Edeb, 46; Müslim, Tahâret, 34;

Nâserî, bazılarının Büreyde'nin kendisiyle beraber iki mızrağın da kabrine koyulmasını vasiyet ettiğini ve büyük ihtimalle de mızraklarla beraber defnedildiğini belirtmektedir. (Bkz: Nâserî, *age*, s. 52). Nâserî'nin bu söylediği, kaynaklarda geçen "iki hurma dalı" tabirinin müstensih tarafından yanlış okunmuş olmasından kaynaklansa gerek.

162 İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. VII, s. 8; Zehebî, *Siyer*, c. II, s. 470.

163 Zehebî, *Târîhu'l-İslam*, s. 22; Zehebî, *Siyer*, c. II, s. 470; Zehebî, *İber*, c. I, s. 48; Nevevî, *age*, c. I, s. 133; Hanbelî, *age*, c. I, s. 70; Taberânî, *age*, c. II, s. 19; İsbekhânî, *Ma'rifetu's-Sahâbe*, c. I, s. 374.

164 İbn Asâkir, *age*, c. V, s. 178; Taberî, *Târîh*, c. XI, s. 534; Şafîî, *age*, c. I, s. 177; İbn Hacer, *Takrîb*, c. I, s. 96; İbn Hacer, *İsâbe*, c. I, s. 146; Mizzî, *age*, c. IV, s. 65; Temimi, *age*, c. II, s. 450; İbn Kesîr, *age*, c. XI, s. 611.

165 İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. VII, ss. 8, 365; Buhârî, *Târîhu'l-Kebîr*, c. II, s. 141; Halîfe b. Hayyât, *Târîh*, (tahk: Ekrem Ziya el-Umerî), Dâru't-Tayyîba, Riyad, 1405/1985, s. 251; Zehebî, *Duvelu'l-İslâm*, I-II, Dâru Sadır, Beyrut, 1999, c. I, s. 55. Vefat tarihinin 62/682 veya 63/683'de olduğunu söyleyenlerle birlikte, 60/680 (Lecker, a.g.md., c. IV, s. 80), 61/681 (Jukovskiy, *age*, s. 11) diyenler de vardır. Zehebî ise en sıhhatli olanının 62/682 olduğunu belirtmiştir. Bkz: Zehebî, *Siyer*, c. II, s. 470.

166 Mizzî, *age*, c. IV, s. 55; Nevevî, *age*, c. I, s. 133; Mercânî, *age*, c. II, s. 794; Şeyh, *age*, c. II, s. 351.

Muhammedî, Horasan'da en son Ebû Berze el-Eslemî'nin h. 64 senesinde vefat ettiğini söyleyenlerin de olduğunu, fakat bu konuda farklı bilgilerin mevcut olduğunu tezinde belirtmiştir. Ayrıca Vâkîdî ve Halîfe b. Hayyât'ın, Ebû Berze el-Eslemî'nin Nişabur'da vefat ettiğini, Sicistan ve Herat'ta cihatta bulunduğunu söylediklerini belirten Muhammedî, kaynaklarda onun Basra'da vefat ettiğini söyleyenlerinde bulunduğunu belirtmiş; dolayısıyla Horasan'da en son vefat eden sahabenin Büreyde olduğunu zikretmiştir. Bkz: Muhammedî, a.g.tz., s. 26.

167 İbn Asâkir, *age*, c. V, s. 178.

tabiînin de bulunduğu Tennûrkeran denilen Merv'in kabristanlıklarından Cissîn¹⁶⁸ mezarlığına¹⁶⁹ defnedilmiştir. Büreyde'nin oğlu Abdullah'ın "Babam Merv'de vefat etti. Kabri Cissîn'dedir..."¹⁷⁰ ifadesi de kabrinin yeri hakkındaki rivayetleri desteklemektedir. Büreyde'nin daha sonra yapılmış Arapça kûfi yazıları bulunan mezar taşında da kabrin Büreyde'ye ait olduğu ifade edilen yazılar mevcuttur.¹⁷¹

Büreyde'nin kabri, Merv'de medfun olan bir diğer sahabe, Hakem el-Gıfârî'nin kabriyle yan yanadır.¹⁷² Bilindiği üzere Hakem el-Gıfârî daha önce h. 50 (670) de vefat etmiş¹⁷³, Büreyde de onun yanına defnedilmiştir.¹⁷⁴ Bu sahabelerin mezarları bölge sakinleri ve diğer Müslümanlar tarafından her zaman ziyaret edilen yerlerden biri olmuştur. Nitekim araştırmacı Jukovskiy, 12-13. yüzyıllarda da bu kabirlerin ziyaret edildiğini düşünmektedir.¹⁷⁵ Hâlihazırda da bu mezarlar sürekli olarak ziyaret edilen yerler arasında olup, yöre halkı sahabe mezarlarının yer aldığı bu kabirleri "Burıdalar" ya da "Burıda Babalar" adlarıyla zikretmektedir. Ayrıca bu kabirler Türkmenler arasında en kutsal yerler olarak bilinmektedir.¹⁷⁶

Büreyde ve Hakem el-Gıfârî'ye ait kabirlerin mezar taşları ve kabirler üzerinde türbeler de mevcuttur. Ancak bu türbelerin yapıldığı tarihe dair bilgiler farklıdır. Arheolog rus bilim adamı Jukovskiy (1858-1918), söz konusu türbe ve mezar taşlarının ne zaman yapıldığının bir muamma olduğu, ancak yapılış biçiminden onun Timurlar zamanına, yani XV. yüzyıla ait olabileceği kanaatindedir. Ayrıca mezar taşı yazısının da aynı zamanda yapılmış olabileceğini, çünkü onların daha önceden yapılmış gibi gözükmediğini söylemektedir.¹⁷⁷ Tarihi bilgiler de onun

168 Ya'kût el-Hamevî (v. 626/1229) Mu'cem'inde "Cissîn" hakkında şu bilgileri vermektedir: Ebû Sa'd "Cissîn", Ebû Nuaym el-Hafız ise "Cassiy'n" diye okumuştur. Merv'de bir mahalle olup, zamanla yıkılıp, mezarlık yapılmıştır. Adına tandır yapanlar anlamında "Tennûrkeran" denilen bu mezarlığa bazı sahabeler defnedilmiştir. Bkz: Ya'kût, *Mu'cem*, c. I, s. 498; Ayrıca bkz: Jukovskiy, *age*, s. 39; Elhame Meftah, "İstoriçeskaya Geografiya Murgaba-Merva i Merverrûda", *Mervnâme: Kniga o Merva*, sy. 6-7, Aşkabat, 2003, ss. 68-141, s. 133; Ayrıca Ya'kût, hâlihazırda (kendi dönemi için) mezarının Merv'de bilindiğini ve üzerinde bayrak gördüğünü söylemektedir. Bkz: Ya'kût, *Mu'cem*, c. V, s. 113.

Cissîn mahallesi şimdi Eski Merv'in "Kiçi Soltangala" ya da "Günorta Aylav" diye isimlendirilen bölgesinde bulunmaktadır. Bkz: Kakajan Bayramow, *Türkmenistanın Meşhur Ziyaratlık Yerleri*, "Ylym", Aşkabat, 2012, s. 33.

Bu yerin ismi "Hissîn", "Hisn" (İbn Abdilber, *age*, c. I, s. 186) şeklinde de geçmektedir.

Pâketçi, Nişâbü'rî'den naklen "Hisayn" diye adlandırılan bu yeri Merv'e muhacir olarak gelen müslümanların ordugâhı olarak kullandıklarını belirtmektedir. Bkz: Pâketçi, a.g.md., c. XII, s. 75.

Jukovskiy, Merv şehrinin dışında olan kabrin Gavürkale ve Sultankale mahallelerinin arasında olduğunu, eskiden bu yere "Cissîn" denildiğini belirtmektedir. Jukovskiy, *age*, s. 134.

169 Bekrî, *age*, c. I, s. 27.

170 İbn Asâkir, *age*, c. V, s. 181; Buhârî, *Tarîhu's-Sağîr*, c. I, s. 167; Mizzî, *age*, c. IV, s. 55.

171 Yazılar hakkında bkz: Jukovskiy, *age*, ss. 128-131; Bayramow, *age*, ss. 36-38; Ayrıca bkz: Nâserî, *age*, s. 18.

172 İbn Asâkir, *age*, c. V, s. 178; Buhârî, *Tarîhu'l-Kebîr*, c. II, 141.

173 Sönmez, a.g.md., *DA*, c. XV, s. 175.

174 Muhammedî, a.g.tz., s. 26.

175 Jukovskiy, *age*, s. 134.

176 Bayramow, *age*, ss. 33-34.

"Burıda" ya da "Bureyda" kelimesi Büreyde'nin Türkmenler arasında kullanılan şeklidir. "Baba" kelimesi ise, Türkmencede dede anlamına gelmektedir ki, aynı zamanda bu kelime sahabe, evliya vs. meşhur şahıslar ve saygıdeğer insanlar için onlara karşı saygı amaçlı kullanılmaktadır.

177 Jukovskiy, *age*, s. 134; Ayrıca bkz: A.İ. Dmitrieva-Mamanova, *Putovoditel po Turkmenistanu i Jeleznımı Dorogami Sredne Aziatskoy i Taşkentskoy*, İ.Şruht Yayinevî, Sankt-Peterburg, 1913, ss. 225-226; Puğaçenkova, *İskusstvo*

Büreyde b. Husayb el-Eslemî ve Hakem b. Amr el-Gifârî'nin Mezarlarının Bulunduğu Türbelerin Günümüzdeki Şekli

görüşünü desteklemektedir. Nitekim XV. yüzyılın başlarında Timurlu hükümdarı Şahruh, Büreyde ve Hakem el-Gifârî'nin kabrinin üstüne türbe yaptırarak, bunların kuzey yönünde iki eyvan ve batı yönünde bir mescit inşa ettirmiştir. Kare planlı ve üzeri kubbeli olan türbeler, renkli kerpiçlerin etkisiyle en güzel bir biçimde yapılmaya çalışılmıştır. Mezarların üzerine yazılı ve işlemeli mermer taş koyulmuştur.¹⁷⁸ Türbeler XX. yüzyılın başlarında yeniden onarım görmüş ve o

Turkmenistana, Moskva, 1967, s. 168.

Sayan, Türbelerin Moğol işgalinden önce de mevcut olduğunu, Timurular zamanında ise yeniden yapıldığını belirtmektedir. Bkz: Yüksel Sayan, "Merv", md., *DİA*, I-XLIV, XXIX, ss. 223-225, Ankara, 2004, c. XXIX, s. 224.

178 Timurulardan Şahruh, Bağdis'te bulunurken, Moğol istilasından beri tahrip edilmiş bir halde kalan Merv şehrinin imarını, ayrıca bütün Horasan'da baştanbaşa imar faaliyetlerinde bulunulmasını istemiştir. Bu emir gereğince birçok yol düzeltilmiş, yeni köprüler inşa edilmiş ve eskileri yenilenmiştir. Şahruh'un emirleri gereğince Murgap ırmağından çıkan Merv suyunun harap olan seddinin tamiri ve Merv şehrinin yeniden inşası kısa zamanda gerçekleştirilmiştir. Geniş bilgi için bkz: İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 118-126.

günkü şekliyle ayakta durmaktadır. Yıkılan mescidin yerine ise son yıllarda yenisi yapılmıştır.¹⁷⁹ Fakat zamanla tekrar türbeler hasar gördüğü için TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı) tarafından aslına uygun şekilde restorasyon çalışmaları sürdürülmektedir.

Sonuç

Büreyde b. Husayb, Huzâa kabilesinin Eslem kolunun Sehmoğulları boyuna mensuptur. İslâmiyet'in geldiği yıllarda da Büreyde, Eslem oğullarının reisliğini yürütmekte idi. Hz. Peygamber (sav) Tevhit inancının Mekke'de hâkim olamayacağını anlayınca, Medine'ye hicret etmeye karar vermiş, fakat müşrikler buna da engel olmaya çalışarak yolda Hz. Peygamber'i (sav) yakalayana ödüllere vereceklerine dair vaatlerde bulunmuşlardı. Büreyde de bu ödüle sahip olmak için yola koyulmuş, fakat Hz. Peygamber (sav) ile aralarında geçen konuşmadan etkilenerek Müslüman olmuş, Resûlullah'ı (sav) kendi arazilerinde misafir etmiş, Kur'an ayetlerini öğrenmiş ve namaz kılmıştır. Hz. Peygamber'in (sav) Medine'ye sağ salim ulaşmasına, elinde İslâm'ın ilk sancağını alarak vesile olduktan sonra, Hz. Peygamber'in (sav) emriyle kabilesinin yanına dönerek irşad faaliyetlerinde bulunmuştur.

Uhud savaşını müteakiben Hz. Peygamber'in (sav) yanına gelen Büreyde, bundan sonra cereyan eden on altı gazveye Allah Resulü (sav) ile beraber iştirak etmiş; kâtiplik ve zekât amili olarak da görevler almıştır. Yaptığı hizmetlerden memnun kalan Hz. Peygamber (sav) Büreyde'yi methetmiştir. Büreyde ise daima Allah Resulü'nün (sav) yanında olmuştur. Hz. Peygamber (sav) döneminde seriyelere de iştirak eden Büreyde, Resûlullah'ın (sav) son hazırladığı Üsâme ordusunun da sancaktarlığını yapmıştır.

Hz. Peygamber'in (sav) irtihalinden sonra kabilesiyle beraber Hz. Ebû Bekir'in emrine giren Büreyde, Hz. Peygamber'in (sav) son hazırladığı askerî birlik olan Üsâme ordusunun sancaktarlığını yapma şerefine de nail olmuştur. Hz. Ömer döneminde halifeyle beraber Şam seferine katılmış, daha sonra kendi kabilesinin de yaşadığı bölgeye emir tayin edilmiştir. Basra şehrinin kurulmasıyla buraya yerleşen Büreyde, Hz. Osman döneminde Horasan bölgesine düzenlenen fetihlere katılmıştır. Şii kaynaklarda farklı bilgiler olmasına karşın, Büreyde ilk üç halife sonrasında sahabiler arasında vuku bulan savaşlara ne katılmış, ne de fikir beyan etmiştir. "Benim kılıcım Müslümanlara karşı kınından çıkmaz" diyen Büreyde, Müslümanların kendi arasındaki ihtilaflardan uzak durmaya çalışmıştır.

İslâm uğruna yapılan cihada büyük önem veren Büreyde, Emeviler döneminde Ziyad b. Ebîh'in ordugâh şehrini Basra'dan Merv'e taşımasıyla, Horasan fetihlerine katılmış ve ailesini de yanına alarak yeni ordugâh şehri olarak belirlenen Merv'e

179 Pugaçenkova, *Gadimi Marı*, ss. 18-19; Bayramow, *age*, ss. 34-35; Sayan, a.g.md., *DİA*, c. XXIX, s. 224; E. Esîn, "Merv", md., *Türk Ansiklopedisi*, Ankara, 1976, c. XXIV, ss. 20-21.

yerleşmiştir. Memleketinden binlerce kilometre uzaklıktaki bu şehirde İslâm dininin yayılması ve dinî ilimlerin neşri için uğraşmış, ayrıca doğu Türkistan'a düzenlenen seferlere de katılmıştır. Hayatı boyunca İslâm dininin yayılması için gayret gösteren Büreyde, geride merkep bağlamaya yarayan deri bir ipten başka dünyalık bir şey bırakmadan 62/63 (682/683) yılında vefat etmiştir. Onun aynı zamanda Horasan bölgesinde vefat eden en son sahabi olma özelliği de bulunmaktadır.

Büreyde mütevazı, mizah ve şakayı seven, cihat aşkıyla dolu, cesaretli, adalet ve hakkaniyet taraftarı, ibadete düşkün, Allah Resulü'ne (sav) bağlı sahabilerdendir. Daima Resulüllah'ın (sav) yanında bulunmaya gayret gösteren Büreyde, 164 hadis rivayet etmiş, ondan sonra çocukları da bu hadisleri Merv şehrinde ilk defa kitap haline getirmişlerdir.

Büreyde'nin İslâm için yaptığı bütün bu hizmetler ve gayretler sayesinde onun kabri de ayrı bir fonksiyon icra etmiştir. Zira kabri genelde Horasan, özelde ise Türkmenistan ve Merv ile İslâm'ın bütün doğu topraklarında İslâm'ın varlığını devam ettirmesinde etkili olmuştur. Haddizatında Büreyde gibi sahabilerin Orta Asya'ya yerleşmeleri, dinin yayılması ve gelişmesi için yaptıkları faaliyetler neticesinde sonraki yıllarda bölgede medreselerin ve kültür merkezlerinin temellerinin atılmasına vesile olmuştur. O zamanlar belki bunun farkında olmayan yerli halk, bu gün onun kabrini ziyaret ederek minnet duymaktadır.

Kaynakça

- Ahmed, B. Hanbel, Ebû Abdullah (v. 281/855), *Müsned*, I-V, Beyrut, ts.
- Aka, İsmail, *Timur ve Devleti*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.
- Algül, Hüseyin, *İslâm Tarihi*, I-IV, Gonca Yayınevi, İstanbul, 1986.
- Alpkıray, Abdülcelil, *Sahabenin Yerleşim ve Vefat Yerleri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2005.
- Apak, Âdem, *İslâm Siyaset Geleneğinde Amr b. el-Âs*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2001.
- , *Anahatlarıyla İslâm Tarihi*, I-IV, Ensar Yayınları, İstanbul, 2010-2011.
- Atan, Abdullah Hikmet, "Fazilet ve Mücadele Örneği; Orta Asya'da Bir Sahâbî Büreyde el-Eslemî (r.a.) ve Hadis Rivayetindeki Yeri", *Otrrar Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, y. 1, sy. 1, Çimkent, 2007, ss. 89-122.
- Atmaca, Esra, *Hudeybiye Seferi (6/628)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2007.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddin Mahmûd b. Ahmed (v. 855/1451), *Umdetü'l-Kârî Şerhü Sahihî'l-Buhârî*, I-XXV, Dâru'l-Kitâbu'l-İlmiyye, Beyrut, 1421/2001.
- A'zâmî, Muhammed Mustafa, *Küttâbü'n-Nebi Sallallahu Aleyhi Vesellem*, Şirketü't-Tibaati'l-Arabiyye, Riyad, 1401/1981.
- Bayramow, Kakajan, *Türkmenistanın Meşhur Ziyaratlık Yerleri*, Ylym, Aşgabat, 2012.

- Bekrî, Ebû Ubeyd Abdullah b. Abdülaziz b. Muhammed (v. 487/1094), *Mu'cemu Mesta'cem min Esmâ'îl-Bilâd ve'l-Mevâdî*, I-V, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1418/1998.
- Belâzürî, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Yahya b. Cabir (v. 279/892), *Fütûhu'l-Buldân*, (thk: Abdullah Enis et-Tabbâ-Ömer Enis et-Tabbâ), Müessesetü'l-Me'ârif, Beyrut, 1407/1987.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (v. 256/870), *Târîhu'l-Kebîr*, I-VIII, Beyrut, ts. -----, *el-Câmiu's-Sahih*, I-IV, Matba'atu's-Selefiyye, Kahire, 1400/1980.
- Çetin, Osman, "Horasan", md., *DİA*, I-XLIV, XVIII, ss. 234-241, İstanbul, 1998.
- Demircan, Adnan, *Nebevî Direniş Hicret*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000.
- Dimaşkı, Muhammed b. Salih (v. 972/1536), *Peygamber Külliyyâtı*, (çev: Adem Yerinde), I-XII, Ocak Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- el-Beblâvî, Mahmûd Ali, *Târîhu Hicretü'n-Nebeviyye ve Bed'u'l-İslâm*, Beyrut, 1406/1985.
- el-Hasan, Mina, "Büreyde b. Husayb", md., *El-Mevsûati'l-Arabiyye*, c. V, s. 71, Dimaşk, 2002.
- Emîn, Muhsin el-Hüseynî el-Âmilî, *A'yânu's-Şî'a*, I-X, Dâru't-Tevârif, Beyrut, 1406/1986.
- Ensârî, Ebi Abdillâh Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Hudeyde (v. 783/1381), *el-Misbâhu'l-Muddî fî Küttâbî'n-Nebîyyî'l-Ümmî ve Rusulihî ila Mülûki'l-Ardî min Arabî ve Acemî*, I-II, Âlemu'l-Kütüb, Beyrut, 1405/1985.
- Erkocaaslan, Recep, *Hz. Peygamber Savaşlarından Benî Mustalik Gazvesi ve İfk Olayı*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa, 2008.
- Erol, Abdullah, *Büreyde Bin Husayb'ın Hayatı ve Rivayetleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, 2015.
- Esîn E., "Merv", md., *Türk Ansiklopedisi*, c. XXIV, ss. 18-21, Ankara, 1976.
- Fârûk, Ahmed, *Eshâb-ı Kirâm*, Hakikat Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2002.
- Fayda, Mustafa, "Bey'atürriydân", md., *DİA*, I-XLIV, c. VI, ss. 39-40 İstanbul, 1992. -----, "Fey", md., *DİA*, I-XLIV, c. XII, ss. 511-513, İstanbul, 1995.
- Güler, Zekeriya, "Hicret Sırasında Hz. Peygamber'in Üslûbundan Etkilenerek Müslüman Olan Büreyde b. Husayb ve Günümüze Yansımaları", *İSTEM*, y. 2, sy. 4, Konya, 2004, ss. 63-72.
- Hâirî, Seyid Mehdi, "Büreyde b. Husayb", md., *Dâiretü'l-Meârif-i Taşayyu'*, c. III, ss. 218-219, Tahran, 1371/1952.
- Halife B. Hayyât, Ebû Ömer el-Leysî (v. 240/854), *Târîh*, (thk: Ekrem Ziya el-Umerî), Dâru't-Tayyiba, Riyad, 1405/1985.
- Hamidullah, Muhammed, *Hz. Peygamber'in Savaşları ve Savaş Meydanları*, (çev: Salih Tuğ), Yağmur Yayınları, İstanbul, 1972.
- Hanbelî, Ebi Fellah Abdülhey b. İmad (v. 1089/1678), *Şezerâtu'z-Zeheb fî Ahbârî min Zeheb*, Dâru'l-Haya, I-VIII, Beyrut, ts.
- Haysemî, Nûruddin Ali b. Ebi Bekir (v. 807/1404), *Mecmau'z-Zevâid ve Menba'u'l-Fevâid*, I-X, Dâru'l-Kitabu'l-Arabi, Beyrut, 1402/1982.
- İbn Abdilber, İbn Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed (v. 463/1071), *el-İstiâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, (thk: Ali Muhammed el-Becâvî), I-IV, Dâru Nehdatu Mısır, Kahire, ts.

- İbn Asâkir, Ebu'l-Kasım Ali b. Hasan b. Hibetullah ed-Dimaşkî (v. 711/1311), *Muhtasar Tarihu Dimaşk*, (thk: Ruhıyye el-Hannas), I-XXIX, Dâru'l-Fıkr, Dimaşk, 1408/1987.
- İbn Düreyd, Ebu Bekir Muhammed b. Hasan el-Ezdî (v. 321/933), *Kitâbu'l-İştikâk*, (thk: Abdusselam Muhammed Harun), Mektebetü'l-Müsenna, Bağdat, 1399/1979.
- İbn Ebî Hatim, Ebi Muhammed Abdurrahman b. İdris b. el-Münzir er-Razî (v. 327/939), *el-Cerh ve't-Ta'dil*, I-IX, Beyrut, 1371/1952.
- İbn Ebi Şeybe, Abdullah b. Muhammed, *el-Musannef*, (thk: Muhammed b. Abdullah-Muhammed b. İbrahim), I-XVI, Mektebetü'-Rüşd, Riyad, 1425/2004.
- İbn Hâcer, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hâcer el-Askalânî (v. 852/1448), *Tezhibu't-Tezhib*, I-XII, Dâru Sadır, Beyrut, 1325/1907.
- , *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, I-IV, Mısır, 1328/1910
- , *Takribu't-Tehzib*, I-II, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1395/1975.
- , *Fethu'l-Bârî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-VII, Beyrut, 1416/1996.
- İbn Haldun, Ebû Zeyd Velıyyüddin Abdurrahman b. Muhammed (v. 808/1456), *Târîh*, I-VII, Beyrut, 1421/2000.
- İbn Hazm, Ebî Muhammed Ali b. Ahmed b. Said el-Endelûsî (v. 456/1064), *Cemheretu Ensâbi'l-Arab*, (thk: Abdusselam Muhammed Harun), Dâru'l-Me'ârif, Kahire, ts.
- İbn Hibban, Ebu Hatim Muhammed b. Hibban b. Ahmed et-Temîmî el-Bustî (v. 354/965), *Târîhu's-Sahâbe Ellezîne Revâ anhumu'l-Ahbâr*, (thk: Bevrân ed-Danevî), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1408/1988.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik el-Himyerî (v. 218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, (thk: Mustafa es-Sakka-İbrahim el-Ebyârî-Abdülhafız Şelebî), I-IV, Beyrut, 1391/1971.
- İbn Kayyim, Şemsüddin Ebî Abdullah Muhammed b. Ebi Bekir b. Eyyub el-Cevziyye (v. 752/1351), *Tuhfetu'l-Mevdûd bi Ahkâmi'l-Mevlûd*, Beyrut, 1409/1989.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer el-Kurâşî ed-Dimaşkî (v. 774/1372), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, (thk: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki), I-XXI, Dâru Hicr, ys., 1418/1997.
- İbn Kuteybe, Ebi Muhammed Abdullah b. Müslim (v. 276/889), *el-Me'ârif*, (thk: Servet Ukkâşe), Dâru'l-Me'ârif, Kahire, ts.
- İbn Sa'd, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim (230/845), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-IX, Dâru Sadır, Beyrut, 1405/1985.
- İbn Teymiye, Takıyyuddin Ahmed b. Abdulhalim el-Harrânî ed-Dimaşkî (v. 728/1328), *el-Kelimetu't-Tayyibe*, (thk: Muhammed Nasıruddin Elbânî), Mektebetu'l-İslâmiyye, Beyrut, 1405/1985.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed (v. 597/1200), *el-Muntazam fî Tarihi'l-Umem ve'l-Mülûk*, (thk: Muhammed Abdulkadir Ata-Mustafa Abdulkadir Ata), I-XVIII, Beyrut, 1412/1992.
- İbnü'l-Esir, İzzüddin Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî (v. 630/1232), *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, I-VI, Kitâbü'ş-Şi'b, Beyrut, 1409/1989.
- , *el-Kâmil fi't-Tarih*, (thk: Ebu'l-Fida Abdullah Kadi), I-X, Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, Beyrut, 1407/1987.
- Jukovskiy, V.A., *Razvaliny Starogo Merva*, Sankt-Peterburg, 1894.

- Jumabayev, Halilulla, *Hadiste Merv Ekolü (ilk üç asır)*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2004.
- Kallek, Cengiz, "Casus", md., *DİA*, I-XLIV, c. VII, ss. 163-166, İstanbul, 1993.
- Kândehevî, Muhammed Yusuf, *Hayâtu's-Sahâbe*, (çev: Ahmet Meylânî), I-IV, Divan Yayınları, İstanbul, 1400/1980.
- Kandemir, M. Yaşar, *Mevzû Hadisler Menşei Tanıma Yolları Tenkidi*, Ankara, 1975.
- , "Hadis", md., *DİA*, I-XLIV, c. XV, ss. 27-64, İstanbul, 1997.
- Kapar, M. Ali, "Gıfar", md., *DİA*, I-XLIV, c. XIV, s. 49, İstanbul, 1996.
- Kara, Mehmet, "Peygamberimizin Sancak ve Bayrakları", *Diyanet Dergisi*, c. 25, sy. 4, Ankara, 1989, ss. 287-292.
- Kâribî, İbrahim b. İbrahim, *Merviyyât Gazvetü Benî Mustalik, Câmiatu'l-İslâmiyye*, Medine, ts.
- Kettânî, Muhammed Abdulhey, *Hz. Peygamber'in Yönetimi: et-Terâtibu'l-İdâriyye*, (çev: Ahmet, Özel), I-II, İz Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- Komasyon, *Sahâbîler Ansiklopedisi*, I-II, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1989.
- Köprülü, Orhan F., "Bayrak", md., *DİA*, I-XLIV, c. V, ss. 247-254, İstanbul, 1992.
- Köten, Akif, *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Şaka ve Bazı Şakacı Sahâbîler*, Bursa, 1991.
- Kurtubî, Ebî Ömer Yusuf b. Ubeyd b. Muhammed b. Abdulber en-Nehri (v. 463/1071), *et-Temhîd lima fi'l-Muvetta mine'l-Meğâni ve'l-Esânîd*, (thk: Said Ahmed el-A'râb), I-XXIII, 1410/1990.
- Kutbî, İbn Şâkir, *es-Sîretü'n-Nebeviyyetü'ş-Şerife*, (thk: Afif Naif Hâtum), Dâru Hâtum, Beyrut, 2001.
- Lecker, Michel, "Burayda b. al-Husayb", md., *The Encyclopedia of Islam*, c. IV, ss. 80-81, Leiden, 2011.
- Makrîzî, Takıyyuddin Ahmed b. Ali b. Abdülkadir b. Muhammed (v. 845/1444), *İmtâu'l-Esmâ*, (thk: Muhammed Abdulhamid en-Nümeysi), I-XV, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1420/1999.
- Meftah, Elhame, "İstoriçeskaya Geografiya Murgaba-Merva i Merverrûda", *Mervnâme: Kniga o Merva*, sy. 6-7, Aşkabat, 2003, ss. 68-141.
- Mercânî, Muhammed Afifuddin Abdullah b. Abdülmelik (v. 770/1368), *Behcetü'n-Nüfus ve'l-Esrâr fi Târîhi Dâri Hicreti'n-Nebiyi'l-Muhtâr*, (thk: Muhammed Abdulvehhab Fadl), I-II, Dâru'l-Garb, Beyrut, 2002.
- Minkârî, Nasr b. Müzâhim (v. 212/827), *Vak'atu Siffin*, (thk: Abdusselam Muhammed Harun), Dâru'l-Ceyl, Beyrut, 1410/1990.
- Mizzî, Cemaleddin Ebu'l-Haccac Yusuf b. ez-Zeki (v. 742/1341), *Tehzibu'l-Kemâl fi Esmâ-i Ricâl*, (thk: Beşâr Avvad Ma'rûf), I-XXXV, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1403/1983.
- Muhammedî, Hamd Ubeyd Hamd, *Dirâsetu Merviyyât Büreydetü'l-Eslemî fi Müsnedi İmam Ahmed b. Hanbel*, Melik Abdulaziz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mekke, 1401/1981.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccac el-Kuşeyrî en-Nisâbüri (v. 261/875), *Sahîh-i Müslim*, I-V, Dâru'l-Hayâi'l-Kütübî'l-Arabîyye, ys., 1375/1956.

- Nas, İhsan, *Kitâbu Kabâilî'l-Arabiyye Ensâbihâ ve A'lâmihâ*, I-II, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1421/2000.
- Nâserî, Mustafa, *Merv'in Şöhleli Yıldızları*, (FarsçadanTürkmenceye çev: Azatgül Durdyyeva), Aşgabat, 2009.
- Nedvî-Ansârî, Şah Muluüddin Ahmed-Said Sahib, *Asr-ı Saadet'te Peygamberimizin Ashabı*, (haz: Edib Eşref), I-IV, İstanbul, 1383/1964.
- Nesâî, Ebî Abdurrahman Ahmed b. Şuayb (v. 303/915), *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I-XII, Beyrut, 1421/2001.
- Nevevî, Ebû Zekeriyya Muhiyyuddin b. Şeref (v. 676/1277), *Tehzibu'l-Esmâ ve'l-Lügât*, I-II, Dâru'l-Kitab, Beyrut, ts.
- Önkâl, Ahmet, "Büreyde b. Husayb", md., *DİA*, I-XLIV, c. VI, s. 492, İstanbul, 1992.
- , "Hicret", md., *DİA*, I-XLIV, c. XVII, ss. 458-466, İstanbul, 1998.
- , "Huzâa", md., *DİA*, I-XLIV, c. XVIII, ss. 431-433, İstanbul, 1998.
- Pâketçi, Ahmed, "Büreyde b. Husayb", md., *Dâiretü'l-Me'ârif-i Bozorg-i İslâm*, c. XII, ss. 74-75, Tahran, 1383/1963.
- Pırlanta, İsmail, "Horasan Bölgesinin Fethi Meselesi", *C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 15, sy. 1, Sivas, 2001, ss. 387-402.
- Pugaçenkova, G. A., *İsskusstvo Turkmenistana*, Moskva, 1967.
- , *Gadımı Marı*, Aşgabat, 1982.
- Sâlihî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yusuf eş-Şâmî (v. 942/1438), *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd fî Sîreti Hayri'l-İbâd*, I-XII, Kahire, 1418/1997.
- Sarıcık, Murat, *Canân'ın Can Dostu Hz. Ebu Bekir (r.a.)*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2008.
- , *Adalet Timsali Hz. Ömer (r.a.)*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2009.
- Sayan, Yüksel, "Merv", md., *DİA*, I-XLIV, c. XXIX, ss. 223-225, Ankara, 2004.
- Sem'ânî, Ebû Sa'd Abdülkerim b. Muhammed b. Mansûr et-Temîmî (v. 562/1167), *el-Ensâb*, (thk: Abdullah Ömer el-Bârûdî), I-V, Dâru'l-Cenan, Beyrut, 1408/1988.
- Sezikli, Ahmed, *Hiz. Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1994.
- Sönmez, Mehmet Ali, "Hakem b. Amr", md., *DİA*, I-XLIV, c. XV, s. 175, İstanbul, 1997.
- Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celalüddin Abdurrahman b. Ebî Bekir (v. 911/1505), *Tarihu'l-Hulefâ*, (thk: M. E. İbrahim), Kahire, ts.
- Şafî, Mühîbüddin Ebi Ca'fer Ahmed b. Abdullah b. Muhammed (v. 694/1295), *Kitâbu Riyâdî'n-Nâdirâ fî Menâkıbî'l-Aşere*, I-IV, Dâru'l-Ğarb, Beyrut, 1996.
- Şahin, Özgül, *Sebep ve Sonuçlarıyla Tebuk Gazvesi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2006.
- Şeybânî, Muhammed b. Hasan, *Siyeru'l-Kebîr*, (thk: Selaheddin Müncid), I-V, ys., 1971.
- Şeyh, Abdussettar, *A'lâm el-Huffâz ve'l-Muhaddisîn*, I-IV, Dâru's-Sem'iyye, Beyrut, 1417/1997.
- Şiblî, Mevlânâ Numânî, *Son Peygamber Hazret-i Muhammed (Sîretü'n-Nebî)*, (çev: Yusuf Karaca), I-II, İz Yayıncılık, İstanbul, 2002.

- , *Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi*, (çev: Talip Yaşar Alp), I-II, Çağ Yayınları, İstanbul, 1979.
- Şimşir, "Hz. Peygamber ve Râşid Halifeler Döneminde Kullanılan Parola ve Bayraklar", *İstem*, y. 9, sy. 17, Konya, 2011, ss. 155-175.
- Taberânî, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed (v. 360/971), *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, (thk: H. A. es-Selefi), I-XX, Kahire, ts.
- , *Kitâbu'd-Duâ*, (thk: Muhammed Said b. Muhammed Hasan el-Buhârî), I-III, Dâru'l-Beşâiru'l-İslâmiyye, Beyrut, 1408/1987.
- , *el-Mu'cemü'l-Evsat*, I-X, Dâru'l-Haremeyn, Kahire, 1415/1995.
- Taberî, Ebî Cafer Muhammed b. Cerîr, (v. 310/922), *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, (thk: Ebu'l-Fadl İbrahim), I-XI, Dâru's-Süveydân, Beyrut, ts.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (v. 279/892), *Câmiu'l-Kebîr*, (thk: Beşşâr Avvâd Ma'ruf), I-VI, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1996.
- Uslu, Recep, *Hicri I-II. Yüzyıllarda Horasan Tarihi*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1997.
- Vâkidî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer (v. 207/823), *Kitâbu'l-Meğâzî*, (thk: Marsden Jones), I-III, İlmü'l-Kitab, Beyrut, 1404/1984.
- Varol, M. Bahaüddin, "İlk Dönem İslâm Siyasi Tarihinin Şekillenmesinde Horasan Bölgesinin Yeri ve Önemi", *S. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, y. 18, sy. 2, Konya, 2004, ss. 115-135.
- Wellhausen, Julius, *Arap Devleti ve Sukûtu*, (çev: Fikret İltan), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1963.
- Ya'kût El-Hamevî, Şihabüddin Ebî Abdillâh Ya'kût b. Abdillâh (v. 626/1229), *Mu'cemu'l-Buldân*, I-V, Dâru Sâdir, Beyrut, 1376/1957.
- Yiğit, İsmail, md. "Sıffin Savaşı", *DİA*, I-XLIV, İstanbul, 2009, c. XXXVII, ss. 107-108.
- Zehebî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (v. 748/1347), *Düvelü'l-İslâm*, I-II, Dâru Sadır, Beyrut, 1999.
- , *Siyer-i A'lâmü'n-Nübelâ*, I-XXIII, (thk: Şuayb el-Arnâvud), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1401/1981.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer (v. 538/1144), *el-Fâik fi Ğaribi'l-Hadis*, (thk: A. M. El-Becâvî-M. Ebu'l-Fadl İbrahim), I-IV, ys., 1971.
- Zetterstéen, K.V., "Büreyde", md., *İA*, I-XIII, c. II, ss. 838-839, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1979.
- Ziriklî, Hayruddin, *el-A'lâm Kâmûs Terâcim li Eşhuri'r-Ricâl ve'n-Nisâ mine'l-Arab ve'l-Musta'ribîn ve'l-Müsteşrikîn*, I-XI, Beyrut, 1389/1969.

